

ԱԽՀՄ ԱԳՐՈՍՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՍԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ
«ՊԱՏՎՈ ՆՇԱՆ» ՇՔԱՆՇԱՆԱԿԻՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՆՍԻՏՈՒՏ

Գ. Վ. ԴԱՎԹՅԱՆ

ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԶԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

(դասախոսության տեքստ)

«ՀՈՒՅՈՒ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ — 1988

ՍՍՀՄ ԱԳՐՈԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ
«ՊԱՏՎՈ ԽԸԱՆ» ԾՔԱՆԸԱՆԱԿԻՐ ՀՅԱԿԱԿԱՆ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑ

Գ. Վ. ԴԱՎԹՅԱՆ

ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԶԵՐՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

(դասախոսության տեխնտ)

«ԼՈՒՅ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ — 1988

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АГРОПРОМЫШЛЕННЫЙ КОМИТЕТ СССР
ОРДЕНА «ЗНАК ПОЧЕТА» АРМЯНСКИЙ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЙ ИНСТИТУТ

Г. В. ДАВТЯН

ОСНОВЫ ПЛАНИРОВАНИЯ В
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ
(текст лекции)

ԴԱՎՏՅԱՆ Գ. Վ. — Պահապերման հիմունքները գյուղատնտեսական ձեռնորդություններում։ Դասախոսության տերսության դաշտավայրական ինստիտուտ։
Երևան, 1958, 50 էջ։

Խաղմված է գյուղատնտեսական բարձրագույն ուսումնական հասուածությունների անտեսությունական մասնագիտությունների համար 1953 թ. հասուածված քաղաքին համազատական գումարությունում շարադրվում են գյուղատնտեսական գումարության էտիզյունը, խնդիրները, հիմնական սկզբունքները, ներտնտեսային պլանավորման համակարգը (հեռանկարային, տարիկան և ռազմական պլաների), պլանների բավարարությունը, կազման մեթոդիկան, մշակման ու հասուածաման կորզը և կատարման վերաճակարգության կազմակերպման հարցերը։
Հարտարակված է անտեսություն և բրաչիուսական ֆակուլտետի մեթոդական համանախաղաքան մասնագիտությունների համար 1953 թ. հասուածված քաղաքին համազատական գումարությունում շարադրվում են գյուղատնտեսական գումարության էտիզյունը, խնդիրները, հիմնական սկզբունքները, ներտնտեսային պլանավորման համակարգը (հեռանկարային, տարիկան և ռազմական պլաների), պլանների բավարարությունը, կազման մեթոդիկան, մշակման ու հասուածաման կորզը և կատարման վերաճակարգության կազմակերպման հարցերը։

Դրախոսության մ. դ. թ., դոցենտ Վ. Ա. Արգարյան
առ. դ. թ., դոցենտ Վ. Ա. Վարդանյան

ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄԸ
ՍՈՎԱՌՈԶՆԵՐՈՒՄ ՈՒ ԿՈԼՏՆՏԵՍԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ԷՌՈԹՅՈՒՆԸ
ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Սոցիալիստական հասարակարգում արտադրության միջոցների հասարակական սփականության շնորհիվ ժողովրդական տընտեսությունը կազմում է մեկ միասնական ամբողջություն, որտեղ վերացված է մրցակցային պայքարը և դասակարգային հակամարտությունը։ Առաջ է գալիս ողջ ժողովրդական տնտեսության պլանավայր գարգացման օրյեկտիվ տնտեսական անհրաժեշտությունը և հնարավորությունը։ Պլանային կազմակերպված է կոնումիկայի սուղղումը։ Վ. Ի. Լենինը համարում էր նոր հասարակության կառուցման պարտագիր պայմանը։

Արտադրամիջոցների հասարակական սփականության բազոյի վրա է ծնունդ առնում ու գործում ժողովրդական տնտեսության պլանաշահափ-համամասնական զարգացման տնտեսական օրենքը։ Այդ օրենքի գործողությունը նշանակում է ժողովրդատընտեսական միասնական պլանի հիման վրա՝ ամբողջ հասարակական արտադրությունը հասարակության կողմից ուղղակի, գիտակցարար, օրյեկտիվորեն կարգավորելու անհրաժեշտությունը։

ՍՍՀՄ ողջ ժողովրդական տնտեսությունը, այդ թվում՝ գյուղատնտեսական արտադրությունը, զարգանում է պլանավայր գումարությունում, պլանավատական պետական պլանին համապատասխան։ Սովետական պետությունը, սլյանավորելով ժողովրդական տնտեսության զարգացմանը, առաջիկ է առնում սոցիալիզմի հիմնական տնտեսական օրենքի պահանջը։

Տնտեսության պլանային վարումը սոցիալիզմի արմատական առավելություններից մեկն է։ Այն ապահովում է արտադրության

անընդհատ աճը՝ հօգուտ հասարակության և նրա ըոլոր անդամների պահանջմունքների, էլ ավելի լրիվ բավարարումը, աշխատանքային, նյութական ու ֆինանսական ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործումը, տնտեսության բոլոր ճյուղերի համամասնական զարգացումը, Պլանավորումը ինքնանպասակ չէ, այլ միջոց՝ նյութական և աշխատանքային ռեսուրսների նվազագույն ծախսումներով (արտադրանքի միավորի հաշվով) առավելագույն քանակությամբ արտադրանք ստանալու և հասարակության հարանուն պահանջմունքները բավարարելու համար Ռւսակի, պլանավորումը պետք է հիմնվի հասարակական պահանջմունքների առավել ճշգրիտ ուսումնասիրության վրա, տնտեսական հնարավորությունների գիտական կանխատեսումների վրա, լուծումների դանաղան տարրերակիների, դրանց անմիջական և տեսական հետեւանքների բազմակողմանի վերլուծության և գնահատման վրա:

Կոմունիստական կուսակցությունը և կառավարությունը պարերար անդրադարձել են գյուղատնտեսության պլանավորման կատարելադրժման հարցին, այն դիտելով որպես կարեռագույն միջոց գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության ավելացման և տնտեսությունների էկոնոմիկայի ամրապնդման գործում։ Մինչև 1955 թվականը գյուղատնտեսության պլանավորումն ունեցել է լուրջ թերություններ։ Այն կատարվում էր շափից դուրս կենտրոնացված ձեռվլ, առաջադրանքների մեծաքանակ ցուցանիշներով։ Վերեկց յուրաքանչյուր ձեռնարկության համար սահմանվում էր, թե տնտեսությունն ինչ կուտուրաներ և ինչ չափով պետք է մշակի, անասունների ինչ տեսակներ և ինչ քանակությամբ պետք է սահմանադրանությունների կաղմը։

Պլանավորման նման պրակտիկան համար առաջացնում էր գյուղատնտեսական կուտուրանների և անասունտեսականների սխալ տեղաբաշխում, կաշկանդում գյուղատնտեսական ձեռնարկությունների ակտիվությունը, դրանց աշխատավորական կողեկանիվների նախաձեռնությունը, արգելակում աշխատանքի արտադրողականության բարձրացումը։

Պլանավորման գործում թույլ տրված սխալները վերացնելու նպատակով ՍՄԿԿ Կինտկոմը և ՍՄՀՄ Մինիստրների խորհուրդը 1955 թ. մարտի 9-ին ընդունեցին «Գյուղատնտեսության պլանա-

վորման պրակտիկայի փոփոխման մասին» որոշումը։ Գործողության մեջ մտցվեց պլանավորման նոր կարգ, ըստ որի, ելակետ ընդունվեցին գյուղատնտեսական արտադրանքի պետական գնումների և հանձնումների առաջադրանքը, Բացի դրանից, սովորգներին իշեցվում էին նաև աշխատաղների թվաքանակը, աշխատավարձի գոնդը, ֆինանսավորման լիմիտները, գյուղատնտեսական արտադրանքի հիմնական տեսակների ինքնարժեքի իշեցման առաջադրանքը, շահույթի ընդհանուր գումարը, նյութատեխնիկական մատակարարման պլանը, կապիտալ ներդրումների ծավալը և այլ ցուցանիշներ։

Պլանավորման նոր կարգը պահանջեց փոխել և պլանի ձևը, 1958 թվականից սկսած սովորգները և Կոլտնտեսություններն իրենց արտադրությունը պլանավորում են միասնական արտադրական-ֆինանսական պլանի ձևով։

Հետագա տարիների ընթացքում պլանավորման պրակտիկայում տեղերում թույլ տրվեցին կոպիտ խախտումներ ու սխալներ։

ՍՄԿԿ Կենակոմի 1965 թ. մարտյան պլենումը նորից անդրադարձավ գյուղատնտեսության պլանավորման կատարելագործմանը, Պլենումը նշեց, որ մթերումների գործող սխատեմն անվըսահություն է մտցնում կոլտնտեսությունների ու սովորգների աշխատանքում, դրանց հնարավորությունը լի ընձեռում ճիշտ պլանավորելու իրենց արտադրությունը։ Կոլտնտեսություններին ու սովորին իշեցվում էր գյուղատնտեսական արտադրանքի գնումների մեկ տարվա պլան, այն էլ՝ մեծ ուշացումով։ Ավելին, այդ պլանները տարվա ընթացքում բազմիցս փոփոխվում էին։ Կոլտնտեսություններին ու սովորիներին տրվում էին լրացուցիչ առաջադրանքներ, որոնք հաճախ գերազանցում էին պլանային առաջադրանքները։

Այդ թերությունները վերացնելու նպատակով ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1965 թ. մարտյան պլենումի որոշմամբ հաստատվեց պլանավորման և գյուղատնտեսական մթերքների գնումների նոր կարգ, որը պահպանվեց մինչև 1980 թ. վերջը։ Այդ կարգի համաձայն կոլտնտեսությունների ու սովորիների համար սահմանվում էին գյուղատնտեսական արտադրանքի պետական գնումների կայուն պլան և բացի դրանից՝ արտապլանային և լրացուցիչ գնումներ։

Արտապլանային վաճառքի դեպքում գնման գները բարձրացվում էին 50 տոկոսով:

ՍՄԿԿ Կենտկոմը և ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհուրդը 1980 թ. նոյեմբերի 14-ին որոշում են ընդունել «Գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության ու մթերքումների պլանավորման բարեւավման և տնտեսական ինանման մասին»: Այս որոշմամբ մշակվել ու հաստատվել է կոմպլեքս միջոցառումների մի լայն ծրագիր, որի իրականացումը թույլ է տվել հաղթահարել գյուղատնտեսական արտադրանքի պլանավորման ու մթերքումների պլանավորման գործում եղած թերևթյունների մի մասը և որոշ շափով ամրապնդել կոլտնտեսությունների ու սովխովների էկոնոմիկան: Ագրոարդյունաբերական կոմպլեքսի սլանավորման կատարելագործմանն անդրադարձավ ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1982 թ. մայիսյան պլենումը, որը հավանություն տվեց ՍՍՀՄ պարենային ծրագրին: Այս բոլորով հանդերձ, պլանավորման գործում տեղ էին տեսել սովազակող թերևթյուններ ու սխալներ, որոնք արգելակում էին կոլտնտեսությունների և սովխովների էկոնոմիկայի աճի տևմանը, չեին նըպատում պարենային պրոբլեմի արագ լուծմանը:

ՍՄԿԿ 27-րդ համագումարի առաջադրած մասշտարային խընդիրների իրացումը պահանջում էր վճռական տեղաշարժեր ագրոարդյունաբերական համակիրի ձևնարկությունների ու կազմակերպության բարելավման ասպարեզում, ամրող տնտեսական մեխանիզմը կատարելագործել այն հաշվով, որ առաջարեց բացվի տնտեսավայրան անտեսավիտական մերուների կիրառման համար, զգալիորեն բնդկայնվի կոլտնտեսությունների ու սովխովների ինֆորմացիոնը, բարձրացվի նրանց շահագրգովածությունը և պատասխանատվությունը գործունեության բարձր արդյունքների համար:

ՍՄԿԿ Կենտկոմի և ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհուրդի 1986 թ. մարտի 20-ին ընդունած «Երկրի ագրոարդյունաբերական համակիրում տնտեսավորման տնտեսական մեխանիզմի հետագա կատարելագործման մասին» որոշման մեջ ընդգծված է, որ ագրոարդյունաբերական համակիրի բոլոր ձևնարկություններում ու կազմակերպություններում կիրառել առաջադիմական նորմատիվների հիման վրա պլանավորման ու տնտեսական ինանման նոր մեթոդները: Կոլտնտեսությունների ու սովխովների պլանավորումը իրա-

կանացվում է ըստ հնգամյակի տարիների սահմանված գյուղատնտեսական արտադրանքի գնումների կայուն պլանի (կոնտրոլվերահսկիչ թվերի), կապիտալ ներդրումների լիմիտի և նյութական ռեսուրսների հիմնական տեսակների մատակարարումների, որոնք որոշվում են՝ ելնելով հողի տնտեսական գնահատականը, հիմնական արտադրական ֆոնդերով, աշխատանքային և այլ ռեսուրսներով ապահովվածությունը հաշվի առնող նորմատիվներից:

Գյուղատնտեսական մթերքների վաճառքի կայուն պլանի կատարումից բացի, թույլատրվում է արտադրանքի լրացուցիչ վաճառք, որի համար պետությունը նյութապես խրախուսում է տընտեսություններին: Այսպիսում, 1986—1990 թթ. ընթացքում տասնմեկերրդ հնգամյակի միջին տարեկան մակարդակից պլել վաճառքած հացահատիկի դիմաց, կոլտնտեսություններին ու սովխողներին վճարվում է գնման գների հավելան 100 տոկոսի շափով, այն պայմանով, որ կատարված լինեն հացահատիկի վաճառքի պետական պլանները (այդ մակարդակը գերազանցած, բայց պանը չկատարած անտեսություններին՝ 50 տոկոսի շափով): Բացի այդ, պետությանը հացահատիկի արտապլանային վաճառքը խթանվում է ավելի մեծ պահանջարկ ունեցող նյութական ռեսուրսների լրացուցիչ հատկացումով, խրախուսման այլ միջոցներով: 1987—1990 թթ. կոլտնտեսությունների ու սովխովների կողմից տասնմեկերրդ հնգամյակում ձեռք բերվածի միջին մակարդակից պլել տեսությունը արեածաղկի, շաքարի ճակնդեղի, կարսոֆիլի, բամբակի (թելի), եթերայուղատու կուլտուրաների, խաշիսաշի, անասունի և թուզնի, կաթի, բրդի, կարակուլի և պանտերի, սեղանի խաղողի, ցիտրուսային պատուղների, գլուխ սոխի, սխառորի, առվույտի, երեքնուկի և խոտաբույսերի սերմերի վաճառքի: Համար վճարվում է գնման գների 50 տոկոս հավելանը: Գյուղատնտեսական ձեռնարկություններին առաջին անգամ հնարավորություն է տրված պլանից պլել ամրող ստացած արտադրանքը, իսկ բանշարեղնի, կարտոֆիլի և պտուղների գծով՝ նաև պլանային արտադրանքի մինչև 30 տոկոսը օգտագործել իրենց հայեցողությամբ: Կարող են դրանք լրացուցիչ վաճառքը պետությանը, թարմ կամ վերամշակված ձեռք իրացնել կոլտնտեսային շուկայում, կոռպերատիվ առևարի միջոցով, օգտագործել ուրիշ կարիքների համար, այդ թվում անձնական օժանդակ տնտեսության հոմար:

Տնտեսությունների ղեկավարներին իրավունք է վերապահված կապալային կոլեկտիվի աշխատողներին տալ պայմանագրով որոշված ժամանակում առտադրանքի միջնական մակարդակում մեջամատադրանքի արժեքը մանրածախ գներով):

1987 թ. սկսած միութենական և ինքնավար հանրապետություններին, Երկրամասներին ու մարզերին անասունի ու թռչունի, կաթի, ձվի, կարտոֆիլի, բանջարեղինի, բուսանային կուտուրաների, պտուղների ու հատապտուղների, սեղանի խաղողի, ցիտրուսային պտուղների և շորացված պտուղների պետական գնումների պլաներ չեն տրվում, սայէ սահմանվում են ընդհանուր միութենական և հանրապետական փոնդերին համապատասխան արտադրանքի մատակարարումների ըստ հնգամյակի տարիների հաստատուն պլաներ, ինչպես նաև ցեղական անասունների մասնակարարման պլաններ: Եթաններին ու տնտեսություններին տրվում են սահմանված կուրգով գյուղատնտեսական արտադրանքի գնումների հաստատուն պլաններ: Առաջտղվող պլանները պետք է լինեն գիտականորեն հիմնավորված ու հավասարակշռված՝ հաշվի առնելով բնակչութեական պայմանները, արտադրության մասնագիտացումը և զարգացման ռեալ հնարավորությունները, աշխատանքային, նյութական ու հողային սեսուրներով պահանջված ժամանակությունը և հողի որակը (վերջինս իր արտահայտությունն է գտնում հողի տնտեսական գնահատման մեջ):

Առաջին անգամ, անհրաժեշտ է համարված, որ կոլտնտեսությունների ու սովորական պլանները մշակվեն՝ հաշվի առնելով ինչպես հանրային արտակրության, այնպես էլ դրանց սերիտորիալում բնակվող քաղաքացիների անձնական օժանդակ տնտեսությունների զարգացումը: Պետք է նկատել, որ տնտեսական նոր մեխանիզմի պայմաններում չապես կատարելաւորդվել են պլանավորման, պետական մթերումների ու տնտեսական խթանման սիստեմները և լայն ասպարեզ է բացվել ամենուրեք լրիվ տընտհաշվարկի անցնելու, կոլեկտիվ կապալ ներդնելու համար:

Սովորական կոլտնտեսությունները իրենց պլանները մշակելիս են համարակական տնտեսության ընդլայնված վերարտադրության, գյուղատնտեսական մթերքների վճարութիւն գծով պետական պլանային առաջադրանքների կատարման, բանվորների մասնական պայմանագրությունների համարման մասնական պայմանագրությունների համար:

Ի ու կոլտնտեսականների նյութական պահանջմունքների բավարման և կուտուրական մակարդակի բարձրացման անհրաժեշտությունից:

Արտադրության ոլլանավորման ժամանակ սովորական ու կոլտնտեսությունները գլխավոր ուշադրությունը կենտրոնացնում էն նյութական, աշխատանքային ու ֆինանսական ոհսուրսների առավել ուղիղություն և արդյունավետ օգտագործման վրա, ձգտելով առավելագույն չափով ուղիղություն օգտագործել հողը, գյուղատնտեսական տեխնիկան և մյուս հիմնական ու շրջանառու միջոցները: Պլանավորման գլխավոր խնդիրներից է նաև նյութական և աշխատանքային սեսուրների նվազագույն ծախսումներով (արտադրանքի մեկ ցենտների հաշվով) առավելագույն բանակուրյամբ արտադրանքի սահմանը:

Ենանաբեկության հաջող զարգացումը պահանջում է համամասնության խորիվ պահպանում արտադրության տուանձին ճյուղերի միջև և նույի կարգությունը պահպանում միջոցով կանխիկ տղինտեսական սննդամասնությունները և պայմաններ սաեղծել տընտեսության գրքունիքումներն արդյունավետ վարելու համար:

Բնական և տնտեսական պայմաններին համապատասխան բարելավել գյուղատնտեսության ճյուղերի տեղադրումն ու ծեռնարկությունների մասնագիտացումը:

Պլանավորման հիմնական խնդիրներից է նաև այն, որ պետք է բարձրացնել գյուղատնտեսական արտադրության բոլոր ճյուղերի վարման կուտուրան, կոմպլեքսային մեքենացման և կենտրոնիկացման հիման վրա ապահովիկ հետագա տեխնիկական առաջադիմությունը, արտադրության մեջ հետեղականորեն արմատավորել գիտության նվաճումներն ու առաջավոր փորձը:

ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Դյուղատնտեսական ձեւնարկություններում արտադրության պլանավորումն իրականացվում է ժնդովորդական տնտեսության պլանավորման սկզբունքների հիման վրա: Պլանավորման կարևորագույն սկզբունքը դեմոկրատական ցենտրալիզմն է, որը հիմքած է գյուղատնտեսության պետական կենտրոնացված պլանային

գեկավարության և սովորողների, կոլտնտեսությունների և միջազգային ձեռնարկությունների տնտեսական ինքնուրույնության, դրանց աշխատավորական կողեկանիվների ստեղծագործական ակտիվության զարգացման զուգակցման վրա:

Ձեռնարկության կողեկանիվները, ենթով առկա հնարավորություններից և դեկավարվելով կնորոնական պլանային մարմինների կողմէց իշեցված կոնտրոլ թվերով, մշակում են իրենց արտադրության զարգացման պլանները: Այս սկզբունքը նախատեսում է բանվորների ու կոլտնտեսականների ակտիվ մասնակցությունը պլանների մշակմանը, քննարկմանը և նրանց կատարմանը:

ՍՄԿԿ 27-րդ համագումարի, ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1985 թ. ապրիլյան, 1987 թ. հունվարյան և հունիսյան սլենումների որոշումներում բնդգծում է պլանավորման հետագա կատարելագործման անշրաժականության և էկոնոմիկայի կնորոնացման զեկավարման նոր որակի, նոր մոաեցումների, ցենտրալիզմի նոր կոնցեպցիայի մշակման մասին, որը հենվում է աշխատավորների ակտիվության ու ձեռնարկությունների ինքնուրույնության, այսինքն՝ յենինյան իսկական գեմոկրատական ցենտրալիզմի վրա: Միասնական ժողովրդական պլանի շրջանակներում այսուհետեւ ևս նախատեսվում է ընդայնել տեղական օրգանների ու ձեռնարկությունների տնտեսական ինքնուրույնությունն ու իրավունքները, պլանավորման գործում մեծ անդ տալ ձեռնարկություններից եկող առողջապահության կենտրոնացման պլանային զեկավարումն անշրաժական է գրիստորապիս բներել ժողովրդական պլանների կատարման ապահովության ցուցանիշների մշակման և դրանց կատարման ապահովման վրա:

Ապրությունաբերսական միավորումների, ձեռնարկությունների, կոլտնտեսությունների ու սովորողների ինքնուրույնության ընդլայնումը բոլոր դեպքերում պիտք է զուգորդվի պատասխանատվության բարձրացման, համաժողովրդական շահերի նկատմամբ հոգատարության հետ:

Գեմոկրատական ցենտրալիզմի յենինյան սկզբունքի հետեղական կիրառումը պարտավորեցնում է սովորողների ու կոլտնտեսությունների դեկավար աշխատաղներին և մասնագետներին բառեղջապորեն լուժի ձեռնարկությունների զարգացման հարցերը: Կատարելագործել արտադրացման, համաժողովրդական շահերի նկատմամբ հախատարության հետ:

պումը, գործողություն մեջ դնել դյուղատնտեսական կուտուրաների բերքատվության և անասունների մթերատվության բարձրացման չօգտագործված ուղերձները, ինտենսիվ տեխնոլոգիաները, արտադրության մեջ ներդնել գիտատեխնիկական առաջտիկության նվաճումները, առաջավոր փորձը, ապահովել աշխատանքի արտադրացման բարձր մակարդակ:

Պահնեերի դիրեկտիվային բնույթը նշանակում է, որ մեր պըլանները կանխորոշումներ ու ցանկություններ չեն, այլ գիրեկարիվներ են, որոնց կատարումը պարտադիր է: Դիրեկտիվության մեջ է կայանում սոցիալիստական պլանավորման արմատական տարբերություններից մեկը կազմիտալիստական էկոնոմիկայի պետական կարդավորումից: Մասնավոր կազմիտալիստական սեփականությունն իր բոլոր ձեռնորդ և դրանց բխող կապիտալիստական ամբողջ հիոնոմիկայի տարերացին բնույթով, անհաղթահարելի դժվարություններ է սակագում մողովրդական տնտեսության մասշտաբով պլանավորումը իրականացնելու համար: Պահնակորման դիրեկտիվը ընույթը դրսեւում է նրանում, որ տնտեսական ու սոցիալական գրագացման պլանները պարտադիր կատարելու համար հաստատվում են պետական իշխանության բարձրագույն մարմնի՝ ՍՄՀՄ Գերագույն սովորի կողմից և ձեռք են բերում իրավական օրենքի ուժ: Եթե դյուղատնտեսական ձեռնարկությունը արտադրանքի որեւէ տեսակի գծով չի կատարում գյուղանուեսական արտադրանքի վաճառքի պետական ողանային առաջավրաները, ոչ միայն խախատում է ընդունված օրենքը, այլև տեղիք է տալիս անհամամատանությունների առաջացմանը, ձախողում է նրա հետ կապված ճշուղերի պլանների կատարումը Պար համար էլ պետական պլանային առաջարանքների պարագիր կատարման պահանջը պիտք է գտնվի դյուղատնտեսական ձեռնարկությունների աշխատավորական կողեկանիվների ուղարկության կենտրոնում:

Պահնակային առաջադրանքների դիրեկտիվությունը զուգակցվում է պլանների կատարման գործում ձեռնարկությունների ու աշխատառդուների նյութական շուհագրդովածության հետ: Պետության, ձեռնարկությունների կողեկանիվների ու առանձին աշխատաղների շահերի ճիշտ զուգակցման թերի հաշվառումը կարող է իշեցնել աշխատանքային ակտիվությունը, դանդաղեցնել արտադրության աճի

տեմպերը և, վերջին հաշվով, բացասարար անդրադառնալ ամբողջ հասարակության պահանջմունքների բավարարման վրա:

Ժողովրդական տնտեսության պլանավորումը, լինելով կուսակցության տնտեսական քաղաքականության իրականացման կարևորագույն գործիք, կառուցվում է կուսակցականության սկզբանելի վրա: Կուսակցությունը որոշում է պլանային յուրաքանչյուր ժամանակաշրջանի հիմնական սոցիալ-տնտեսական խնդիրները, որոնք բխում են ամբողջ ժողովրդի շահերից: Կուսակցությունը ղեկավարում է ժողովրդական տնտեսության և նրա առանձին բաղդրամասերի պլանների կազմման ամրուց աշխատանքը, պլանների նախագծերը քննարկվում են ՍՄԿԿ Կենտկոմի պլանումներում և կուսակցության համագումարներում: Կուսակցությունը միևնուագույն պլաններում նախատեսված ինօֆիրները աշխատավորներին պարզաբանելու ուղղությամբ, ակտիվորեն տրամադրմ պլանները կատարելու ու գերակառարելու համար ծավալված համաժողովրդական մրցությանը, մշտապես վերահսկում է պլանի ու սոցիալիստական մրցությամբ ստանձնած պարտավորությունների կատարման ընթացքը: Այս խնդիրների գործնական լուծման համար ամենօրյա աշխատանք են կատարում գյուղական կուսակցական կուսակցությունները:

Պլանավորման կուսակցականությունն օրդանապես փոխկապված է նրա գիտականության հետ: Ցուրաքանչյուր պլան անհրաժեշտ է իթեկտ կարող է տալ այն դեպքում, եթե այն հաշվի է առնում ու ակադ համապատասխան մրցությունները, առկա ռեսուրսները, բազմակողմանի է և հիմնավորված է դիտականորեն: Պլանավորման գիտականությունը ասպահովվում է նրանով, որ այն խարսխված է մարդու կենքնանության տեսության վրա, սոցիալիզմի անտեսական օրյուկտիվ օրենքների իմացության և տնտեսական հարցերի լուծման ժամանակ դրանց պահանջների հաշվառման վրա: Որքան բարձր է պլանավորման գիտական մակարդակը և պլանների գիտառեխնիկական ու տնտեսական հիմնավորվածությունը, այնքան պլանները միևնուագույն համապատասխանում ժողովրդական տնտեսության տարրեր ճշուղերի համամասնական, պլանաշափ զարգացման շահերին: Պլանավորման այս սկզբունքի հետեղական իրականացումն անհամատեղելի է դարձելու սուբյեկտիվ, կամայական մուտքումը պլանների կուսակցական ժամանակ:

Պլանավորման կարևոր սկզբունքներից է պլանների անընդհատությունը: Դա արտահայտվում է նրանով, որ հեռանկարային, տարեկան և օպերատիվ պլանների միջև գոյություն ունի փոխադարձ սերտ կապ և պայմանավորվածություն, մեկը մյուսի շարունակությունն է: Այսպիսս, կոլտնահսության կամ սովորված տարեկան արտադրական-ֆինանսական պլանը կազմում են հեռանկարային պլանի հիման վրա: այս դեպքում հեռանկարային պլանով տվյալ տարվա նախատեսված ցուցանիշները ճշտվում են (Ենելով ձևով բերված մակարդակից) և մանրացվում՝ տվյալ տարվա համար: Մշտական արտադրական ըրիգագնների, ֆերմանների և մյուս ստորարածանումների տարեկան տնտեսավարկային առաջադրանքները կազմում են տնտեսության տարեկան արտադրագնների պլանի հիման վրա: Պլանների միջև եղած փոխադարձ կապը հնարավորություն է աալիս տնախառնության տարրեր ճյուղերի դարձացման տեմպերի միջև ստեղծել ճիշտ համամատնություն՝ արտադրության հիտագա աճն ապահովելու համար:

Պլանավորման սկզբունքներից է պլանների կատարման ընթացքի նկատմամբ համաժողովրդական հաշվառումը և վերահսկությունը: Պլանային առաջադրանքների կաաարման գործում պլանային կարգապահության և պատասիւանատվության կարեսը նշանակությունը կրկին ընդգծվում է ՍՄԿԿ 27-րդ համագումարի և ՍՄԿԿ ԿԸնտկոմի 1985 թ. ապրիլյան, 1987 թ. հունվարյան և հունիսյան պլանումների որոշումներում:

Առանձին ճյուղերում, ձեռնարկություններում պլանային պարտավորությունների խախտումն առաջ է բերում ժողովրդատնտեսական կոմպլեքսի զարգացման մասնակի անհամաշխափություններ, աշխատամասնակի, նյութական ու ֆինանսական ռեսուրսների կորուսաներ, հետեւաբար՝ աշխատանքի արտադրողականության և արտադրություն շահութարերության աճի տեմպերի դանդաղեցում:

Կոլտնահսություններում ու սովորվածներում պլանների կատարման նկատմամբ վերահսկությունն իրականացվում է ղեկավարաշխատողների ու մասնագետների, կուսակցական ու հասարակական կազմակերպությունների, ժողովրդական վերահսկության մարմինների, ինչպես նաև գյուղատնտեսական, ֆինանսական ու գիճակարգական վերադարձական մարմինների կողմից:

ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

- Կոլտեսությունները, սովխոգները և միջտնտեսային ձեռնարկությունները (կազմակերպությունները) իրենց տնտեսական ու սոցիալական զարգացման պլանները կաղմելիս լայնորեն օպտագործում են հետեւյալ մեթոդները՝
 - հաշվեկշռային (բալանսային),
 - հաշվարկակառուցվածքային,
 - էկոնոմիկամաթեմատիկական,
 - ուսուրանորմատիվային և այլն:

Թվարկած մեթոդներից գործնականում ավելի շատ օգտագործում է պլանավորման հաշվեկշռային մեթոդը: Աշխատանքային, նյութական և արժեքային բարանսներ կազմելով հնարավորություն է սահեղձգում նախ համամասնություն սահմանել արտադրության արարեր ճյուղերի (բուսարուծական, անասնաբուծական), արտադրության հիմնական ու շրջանառու միջոցների, եկամուտների ու ծախսերի, կուտակման ու սպառման ֆոնդերի միջն երկրորդը՝ պարզվում է տնտեսության բոլոր ճյուղերի և օճանակի ձեռնարկությունների ապահովածությունն արտադրամիջոցներով, աշխատավորությունը և փինանսական միջոցներով: Հիշատակված մեթոդներից նորը, ուսուրասնորմատիվային մեթոդը, կիրառվում է 1987 թվականից: Անհրաժեշտ հնք համարում փոքրինչ հանգամունքն պարզաբանել այդ մեթոդի հությունը և արտադրական պատեսական դրամական գնահատման սկզբունքները:

Ուսուրանորմատիվային մեթոդի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ գյուղատնտեսական մթերքների վաճառքի պետական պլանային առաջադրանքները ըստ շրջանների և ըլլքաններինը՝ բայց տնտեսությունների գիտականորուն հիմնավորված, օրյունիտիվորեն բաշխելու համար հիմք է ընդունվում հողի տղանեսական գնահատականը (բալային սիստեմով), հիմնական արտադրական ֆոնդերով, նյութական շրջանառու միջոցներով և աշխատուժով ապահովվածությունը: Դրա նպատակն է ընատնական տարեկան պայմաններում գտնվող գյուղատնտեսական ձեռնարկությունների արտադրության դիմամիկ աճի և ընդլայնված վերաբարդության ապահովման համար ստեղծել անհրաժեշտ, տնտեսական հավասար պայմաններ: Արտադրական ուսուրաս-

րով ապահովվածությունը հաշվարկվում է դրամտկան արտահայտվածմաքը՝ ըստ համադրելի սրմեքի:

Գյուղատնտեսական արտադրանքի գնումների նորմատիվը հաշվարկվում է դրամական արտահայտությամբ ուսուրավորություն պոտենցիալի միավորի հաշվով, այնուհետև գնումների ընդհանուր ծավալը վերածվում է բնամթերային ցուցանիշի ըստ սահմանված մեթոդիկայի:

Գյուղատնտեսական սրտագրանքների պետական գնումների ստուգիչ թվերը դրամական արտահայտությամբ երաշխավորվում է հաշվարկել ուսուրային պոտենցիալի մշակված մեթոդներից որևէ մեկի հիման վրա: Այդ մեթոդներից հն՝

I. Համտշտիվելի դյուղատնտեսական հոգատարածությունների հաշվարկը:

II. Արտադրական ուսուրաների դրամական գնահատումը:

III. Ապրանքային արտադրանքի ելումքի վրա տրտադրական ուսուրաների ազդեցությունը:

Այժմ 2-րդ մեթոդի հիման վրա ցույց տանք, թե ինչպես է որոշվում գյուղատնտեսական մթերքների պետական գնումների ծավալը՝ ստուգիչ թիվը:

Արագրական ռեսուրսների դրամական գնահատման մեթոդի օգտագործման դեպքում կատարում են՝

ա) հողային ուսուրաների գնահատում, հաշվի առնելով գյուղատնտեսական հողատեսքների առանձնահատկությունները,

կտրելահողերը և բաղմանյա տնկարկների տակ գտնվող հողատարածությունները գնահատվում են ըստ ծախսերի հասուցման ցուցանիշների, իսկ խորհարքները և արտավայրերը՝ ըստ ընթացականից: 100 րալ գնահատում ունեցող վարելահողերի և բազմամյա տնկարկների մեջ ռուրի ծախսերի հաշվով հատուցման միջին ցուցանիշը երկրում ընդունված է 2,65 ռուբլի: ՍՍՀՄ-ում մեկ բալի դրամական գնահատման նորմատիվը կազմում է 18 ռուբլի: Օրինակ, ուսումնամիվող տնտեսությունը ունի 60 հեկտար վարելահող, 180 հեկտար բաղմանյա տնկարկ, 50 հեկտար խոտհարք և 123 հեկտար արտավայր: Տնտեսության պայմաններում վարելահողերի 1 ռուբլի ծախսերի հատուցումը կազմում է 2,30 ռուբլի: Իսկ բազմամյա տնկարկներ՝ 2,10 ռուբլի: Տնտեսության մեջ հեկտար վարելահողի որակը որոշում ենք հետևյալ

Ճեղվ. $\frac{2,30 \cdot 100}{2,65} = 87$ բալի, նույն մեթոդով որոշում ենք բազմամյա տնկարկներինը, այն հավասար է 79: Այս տնտեսությունում վարելահողի դրամական գնահատումը կկազմի 93,9 հազար ռուբլի (60·87·18), իսկ բազմամյա տնկարկներինը՝ 256,0 հազար ռուբլի (180·79·18), իստիհարքներն ու արտօնավայրերը գնահատվում են ըստ դրանց և վարելահողերի բերքատվության հարաբերության: Սահմանված է մեկ հեկտար վարելահողը ըստ համախառն արտադրանքի գնահատում 50 բալ, խոտհարքները ըստ բերքատվության՝ 15, իսկ արտօնավայրերը՝ 5 բալ: Մեր տնտեսությունում խոտհարքների գնահատումը կկազմի 23,4 հազար ռուբլի (15·50)·18·87·50 հեկտարով: Արտօնավայրի դրամական գնահատումը կկազմի 19,2 հազար ռուբլի (5·50)·18·87·123 հեկտարով:

Հաշվարկած տվյալների հանրագումարը կկազմի ուսումնափողով տնտեսության գյուղատնտեսական օգտագործելի հողատարածության դրամական գնահատումը, որը հավասար է 392,5 հազար ռուբլի (93,9+256,0+23,4+19,2):

Բ) աշխատանքային ռեսուրսների գնահատումը: Այն կատարելու համար գյուղատնտեսության մեջ զբաղված աշխատողների միջին տարեկան թվաբանականը բազմապատկվում է մեկ աշխատողի հաշվով հիմնական արտադրական ֆոնդերով փոխհատուցման նորմատիվով, որը երկրում միջին հաշվով կազմում է 16000 ռուբլի: Քանի որ միութենական հանրապետություններում ֆոնդապինվածության մակարդակը էականորեն աւարելի է, այսու ընդունվում են ուղղման գործակիցները: Վերջինս որոշվում է տվյալ հանրապետության մեկ աշխատողի միջին ֆոնդապինվածության ցուցանիշը երկրի մասշտաբով համանման ցուցանիշի վրա բաժանելու միջոցով: Տվյալ հանրապետության աշխատանքային ռեսուրսների գնահատումը կատարելիս միութենական ընդհանուր նորմատիվը (16000 ռուբլի) բազմապատկվում է այդ գործակցով:

Աշխատանքային ռեսուրսների գնահատման ժամանակ դրսից ներգրավված յուրաքանչյուր աշխատող գնահատվում է 0,5 գործակցով, Օրինակ, ընդունենք, տնտեսության գյուղատնտեսական արտադրության մեջ աշխատում է 300 մարդ, որից 50-ը ներգրավված են դրսից: Աշխատանքային ռեսուրսների դրամական գնահատումը կկազմի 4400,0 հազար ռուբլի $[300 - (50 \cdot 0,5)] \cdot 16$ հազար ռուբլի:

Գ) նյութատեխնիկական ռեսուրսների գնահատում: Նյութատեխնիկական ռեսուրսների ընդհանուր գումարը որոշելու համար գյուղատնտեսական նշանակության հիմնական արտադրական ֆոնդերի արժեքին գումարվում է նյութական շրջանառու միջոցների արժեքը: Կրնակի հաշվարկներ լիատարելու համար գյուղատնտեսական նշանակության ֆոնդերի ընդհանուր գումարից պետք է հանել բազմայիտ տնկարկների արժեքը, քանի որ այն արգեն հաշվի է առնվել հողային ռեսուրսների գնահատման ժամանակ: Ընդունենք, տնտեսությունում նյութատեխնիկական ռեսուրսների դումարը կազմում է 2310,0 հազար ռուբլի: Այսպիսով, տնտեսության ռեսուրսային սլոտենցիալը դրամական արտահայտությամբ կկազմի 7102,5 հազար ռուբլի ($392,5 + 4400,0 + 2310,0$):

Գյուղատնտեսական արտադրանքի գնումների գծով ստուգիչ թվերը (դրամական արտահայտությամբ) որոշելու համար հիմք է ընդունվում նախապահանային ժամանակաշրջանի գնումների ընդհանուր ժավալը, վերջինս 1000 ռուբլի ռեսուրսային պոտենցիալի հաշվով: Գնումների միջին ժավալը որոշվում է վերջին հինգ տարիների միջինով փաստացի իրացված արտադրանքների ժավալը բազմապատկելով վերջին երեք տարիների միջին ինքնարժեքով: Այդ ցուցանիշների հիման վրա որոշվում են ռեսուրսային սլոտենցիալի օգտագործման և արտադրանքների գնումն նորմատիվի միջին տարեկան աճի շերտագործման գործակիցները, որոնց հիման վրա սահմանվում է պահանային ժամանակաշրջանի գնումների ընդհանուր ժավալը: Արտադրանքների գնումների ընդհանուր վերջնական ժավալը որոշելիս, արգելու կարգ, սկետք է հաշվի ալմանքի շրջանի առումով արտադրանքի գնումների նորմատիվի միջին աճը նախապահանային ժամանակաշրջանի համամատությամբ և ռեսուրսային պոտենցիալի աճը (տես աղյուսակը): Պլանային ժամանակաշրջանում շրջանի արտադրանքների գնումների ընդհանուր ժավալի ստուգիչ թվերը (դրամական ձևով) ըստ արտադրատնտեսականների տնտեսությունների միջև բաշխվում են, ենելով ապրանքային արտադրանքի նախապահանային ժամանակաշրջանի կառուցվածքից: Գյուղատնտեսական արտադրանքի պետական գնումները բնեղեն ձևով հաշվարկելու համար կարելի է յօնումներութեանագից:

$\eta_B \cdot S_k$
 $\eta_B = \frac{S_k}{100}$

սրտեղ՝

S_k — գնումների պլանն է դրամական ձևով (մին ոռոբլի),
 S_k — իշխությունից արժեքի տեսակարար կշիռն է (տնտեսության ապրանքային արտադրանքի արժեքի կառուցվածքում նախորդ տարիների միջինով հաշվարկած),
Ար — արտադրանքի միավորի ինքնարժեքն է (ռուբլի):

Տնտեսության պետական գնումների պլանը, որը հաշվարկվել է ըստ արտադրական ռեսուրսների գնուհատման, կազմել է 2,36 մին ռուբլի: Տնտեսության ապրանքային արտադրանքի արժեքի կառուցվածքում խաղողի արժեքը կազմել է 35%, մեկ ցեղուներ խուզությունը միջին ինքնարժեքը՝ 30 ռուբլի:

$$\eta_B = \frac{2,36 \text{ մին ռ.} \cdot 35\%}{30 \text{ ռ.} \cdot 100} = 2753,3 \text{ տոննա:}$$

Ուրիշն, տնտեսությունը պլանային ժամանակաշրջանում պետությանը սիւծուք է վաճառի 2753,3 տոննա խաղող:

Նույն մեթոդով որոշում ենք գյուղատնտեսական մյուս արտադրանքների պետական գնումների ծավալը բնեղեն ձևով:

Ռեսուրսանորմատիվային մեթոդի օգտագործումը, բացի արնատեսակուն համասար պայմանների ստեղծումից, զգալիորեն կը բարերացնի գյուղատնտեսական ձեռնարկությունների արտադրական սղութեանը նշից արդար հաշվարկամատիւրությունը:

Պետականական վերը նշված միթոքների կիրառման օգնությամբ ապահովվում է պլանների գիտականությունը, ճիշտ համաձանությունն է ստեղծվում արտադրության տարբեր ճյուղերի զարգացման, պլանների տարրեր բաժինների միջև, կանխվում ամեն տեսությունը անհամամատությունների երեան գոլու պրոցեսը:

Խնայականաբերության դրամականության գնումը ԱՄԿ կամ ԱՄՀ կամ ԱՄԱ մակարդակում մակարդակում մակարդակում մակարդակում		
	(ընտեղ նմ-ց (մաս զլր) մզիմայիշտ մաղացական պատրաստի վարչությունը	7,5 10,3 2,43 4,59 3,92 3,11
	(մաս զլր) մաղացական պատրաստի վարչությունը +001 մաղացական պատրաստի վարչությունը +001 մաղացական պատրաստի վարչությունը +001 մաղացական պատրաստի վարչությունը +001 մաղացական պատրաստի վարչությունը	31,49 33,33 12,5 15,3 12,4 10,5
	(ոմի վեմ-ի) օծկիրքման դորմանությունը վշտ գոկ դաշտությունը զմուխտիքման պատրաստի վարչությունը	0,986 0,926 1,042 0,980 1,020 1,057
	(ՀՀ ՀՀ մարզական եմ-ց) մեղմության դորմանությունը վարչությունը մակարդակում մաղացական պատրաստի վարչությունը	1,014 1,030 26,66 0,950 28,31 25,26
	(ոմի վեմ-ի) մզանությունը մաղացական պատրաստի վարչությունը մաս խախուց ու 0001 մաղացական պատրաստի վարչությունը	2,9 3,0 4,0 3,4 2,6 9,9
1 2 3 4 5	(կլմաս զլր) մաղացական պատրաստի վարչությունը մաղացական պատրաստի վարչությունը	15,0 10,0 15,0 12,0 54,0

Ներտնտեսային պլանավորման սխալներ

Ի տարբերություն ժողովրդատնտեսական պլանների, առանձին ձեռնարկությունների արտադրության պլանավորումը կոչվում է ներտնտեսային պլանավորում։ Մեր երկրում գյուղատնտեսության պլանային զեկավարությունը իրականացվում է ներտնտեսային պլանավորման սիստեմի միջոցով։ Սովխողների ու կոլտնտեսությունների ներտնտեսային պլանավորման սիստեմը իր մեջ ընդգրկում է՝ հեռանկարային, տարեկան (ընթացիկ) և օպերատիվ սղանները։ Մեկ տարուց ավելի ժամկետի համար կազմված սղանն ընդունված է անվանել հեռանկարային, մեկ տարվա համար՝ տարեկան, իսկ մեկ տարուց պակաս՝ օպերատիվ։

Հեռանկարային պլանները լինում են երկու տեսակի՝ կաղմական-տնտեսական կառուցվածքի պլան և տնտեսական ու սոցիալական դարգացման հեգամյա պլան։

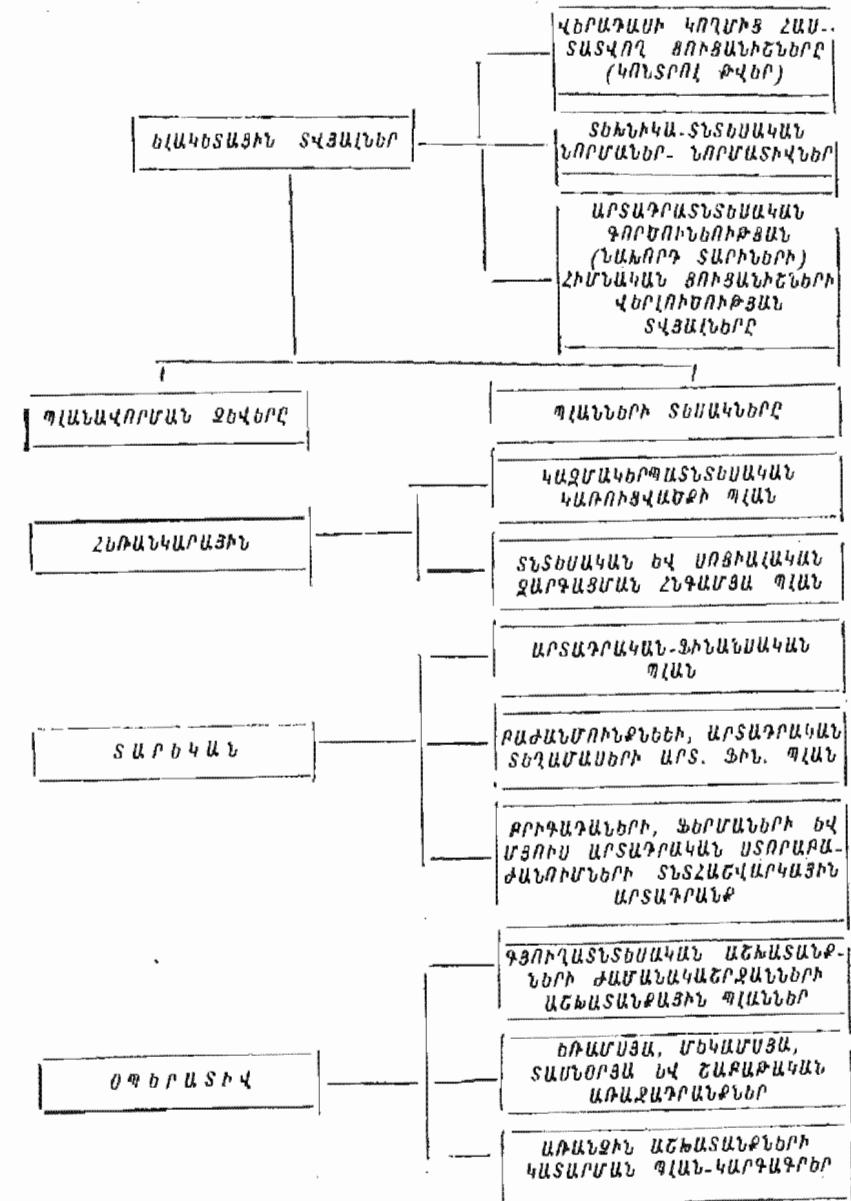
Տարեկան պլանները վերաբերում են կոլտնտեսության կամ սովորողի արտադրական-ֆինանսական պլանը, սովորողների բաժանմունքների արտադրական-ֆինանսավորման պլանը, բրիգադների, ֆերմաների և մյուս ստորաբաժանումների տնտհաշվարկային առաջադրանքները։

Օպերատիվ պլաններին են վերաբերում ըստ գյուղատնտեսական աշխատանքների ժամանակաշրջանների աշխատանքային օրացուցային պրանը, օրացուցային առաջադրանքները, պլան-հարգագրերը։

Սովխողների ու կոլտնտեսությունների համար հիշատակված ոլլանների մշակումն ընդգրկում է ձեռնարկության տնտեսական սործունեության բոլոր կողմերը, որոնց միջև գոյություն ունեն փոխադարձ կապ ու պայմանավորվածություն։

Ներտնտեսային պլանավորման սիստեմը կաղմում է գյուղատնտեսության՝ որպես ժողովրդական տնտեսության ճյուղի պլանավորման բաղկացուցիչ մասը։ Յուրաքանչյուր սովորոց ու կոլտնտեսություն իր պլանները մշակում է գյուղատնտեսական արտադրանքի վաճառքի պետական պլանային առաջադրանքների հիման վրա (տես սխեման)։

ՆԵՐՏՆՏԵՍԱՅԻՆ ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍՅԱՆ ՍԿԸՆԵՐ

Ժողովրդատնտեսական և ներտնտեսային պլանավորման միջև գոյություն ունի սերտ կապ, որովհետև յուրաքանչյուր ձևոնարկություն կազմում է ամբողջ ժողովրդական տնտեսության մի մասը:

Հեռանկարային պլանները և դրանց բովանդակությունը

Սոցիալիստական շինարարության առաջին տարիներին վ. ի. Լևինինը ցույց էր տալիս, որ սոցիալիզմին անհրաժեշտ է համապետական մասշտաբով շատ տարիներ առաջ կատարել արտադրության պայմանների և արդյունքների հաջողարկը, այսինքն՝ ունենալ երկարատև հեռանկարային պլան։ Հիմնավորելով սոցիալիստական էկոնոմիկայի դորգացման հեռանկարային պլանների (հնգամյա, տասնամյա, քսանամյա) անհրաժեշտությունը, վ. ի. Լևինինը ընդգծում էր. «...Զի կարելի տնտեսությունը վարել առանց երկարատև ժամանակաշրջանի համար կազմված և լուրջ հաջողություններ խոսացող պլանի»¹⁾:

Երկրի տնտեսական ու սոցիալական գործացման հեռանկարային պլանների մշակումը մեծ դեր է խաղում կոմունիստական շինարարության խնդիրները կենսագործելու համար, ժողովրդի, աշխատավորական կուլտիվների ստեղծագործական ուժերի համախմբման գործում։

Ներկա պայմաններում էլ ավելի է բարձրանում հեռանկարային պլանավորման դեմք ՍՄԿԿ 26-րդ և 27-րդ համագումարները մեկ անգամ ևս նշեցին ժողովրդական տնտեսության դարգացման երկարաժամկետ պլաններ մշակելու անհրաժեշտությունը։

Ենելով ՍՄԿԿ 26-րդ համագումարի սրոշումներից, կուսակցությունը և կառավարությունը մշակեցին մինչև 1990 թ. ընկած ժամանակաշրջանի ՍՍՀՄ պարենային ծրագրը։

ՍՄԿԿ կենտկոմի 1987 թ. հունիսյան պլենումում ունեցած գեկուցման մեջ ՍՄԿԿ կենտկոմի գլխավոր քարտուղար ընկ. Մ. Ս. Գորբաչովը ընդգծեց. «Նոր պայմաններում նկատի է առնվում բարձրացնել պլանավորման աշխատ ասած «տոն տվյալ» մասի, նախ և առաջ երկրի 15 տարվա հեռանկարային սոցիալ-տնտեսա-

կան դարգացման կոնցեպցիայի դերը։ Այն պետք է ներառի բոլոր խոշոր ծրագրերը, հաշվեկշռի դրանք, սահմանի ստրատեգիական նպատակներին հասնելու ուղիները»¹⁾։

Համապետական պլանավորման հիմնական ձեր իրականում պետք է գառնա հնգամյա պլանը՝ ըստ հնգամյակի տարիների նրա առաջարկանքների բաշխումով։

Առանց հնգամյակը պլանավորման պիտակոր ձև դարձնելու, նորմատիվները, որոնք հանդիսանում են լրիվ տնտեսական հաշվարկի կիրառման կարևոր պայմաններից մեկը, շնորհ լինել կայուն։

Սովորված ու կոլտնաւեսությունների անտեսական ու սոցիալական դարգացման հեռանկարային պլանները կազմվում են հողի, կապիտալ ներդրումների, գյուղատնտեսական տեխնիկայի և աշխատավայրին ուսուրաների առավել արդյունավետ օգտագործման խատակով և հանդիսանում են պլանային դեկալարման հիմքը։

Բայց դորժողության ժամկետների ձեռնարկությունների հետո նկարային պլանները լինում են.

1. Կազմակերպական-տնտեսական կառուցվածքի պլան, որն ընդունում է ավելի երկարաժեկ ժամանակաշրջան։

2. Ծնունդական ու սոցիալական գարգացման հնգամյա պլան։

Գյուղատնտեսական ձեռնարկություններում հեռանկարային պլանավորման մեջ առաջնակարգ դերը պատկանում է կազմականացնելու կառուցվածքի ողանին, որովհետև նրանում սրոշվում են անտեսության ուղինենալ կառուցվածքի կույսավոր հարցերը, արտգորության բոլոր ճյուղերը և տարրերը զարդարուելու համամասնորեն, գիտականորեն հիմնավորված, որն զանում են համամասնորեն, գիտականորեն հիմնավորված, որը դորժությունը է անտեսության բարձր շահութաբեր դորժունեությունը, հետևաբար՝ ընդլայնված վերաբարականությունը։

Կազմակերպական-տնտեսական կառուցվածքի ողանը կազմվում է անտեսության նախագծային հզրության լրիվ իրացման վրա և անտեսության նախագծային համար։ Կազմակերպական-տնտեսական կամանակաշրջանի համար։ Կազմակերպական-տնտեսական կառուցվածքի պլանը կազմում են ինչպես նոր ստեղծվող, այնպիս ուղեցվածքի պլանը կազմում են ինչպես նոր ստեղծվող, այնպիս էլ գոյություն ունեցող ձեռնարկությունների համար։ Իրացման

1) ՍՄԿԿ կենտրոնական կոմիտեի ողենումի նյութերը (25-26 հունիսի 1987 թ.)— Եր., Հայաստան, 1987, էջ 71։

տարին սահմանվում է յուրաքանչյուր տնտեսության համար և կախված է նրա մասնագիտացումից, զարգացման ձեռք բերված մակարդակից, կապիտալ ներդրումների չափից, նյութատեխնիկական ապահովածությունից և նախատեսված միջոցների իրացումից: Բնական է, որ իրացման տարին հին կազմակերպված տնտեսություններում ավելի կարճ է, քան նոր կազմակերպվող տնտեսություններում: Իրացման տարվա վրա մեծ ազդեցություն է թողնում ձեռնարկության մասնագիտացումը և ինտենսիվացման մակարդակը: Այսպես, կաթնամսային ուղղություն ունեցող տնտեսություններում խողաբուժականի համեմատությամբ պլանի իրացման ժամկետը կարող է լինել ավելի շարունակվող, որովհետև հսափ վերատադրությունը և մթերատվության աճը տավարաբուծության մեջ տեղի է ունենում ավելի դանդաղ, քան խողաբուժության մեջ: Հարկ կա նշելու, որ պլանի իրացման տարին ինչ-որ շտփով պայմանական է, որովհետև տնտեսության զարգացումը անխղեկորեն կապված է դիտատեխնիկական առաջադիմության արդյունքների ներդրման հետ:

Կազմակերպական-տնտեսական կառուցվածքի պլանի կազմման ժամանակ առաջին հերթին սահմանվում է ձեռնարկության արտադրական կառուցվածքը, որին ներկայացվում են հետևյալ պահանջները՝

—պյուղատեսական արտադրանքի վաճառքի գծով պետական պլանային առաջադրանքների անթերի կատարում,

—մասնագիտացման խորացում, որը հանգեցնում է արտադրության համակենտրոնացման զարգացմանը, իսկ վերջինս պայմաններ է ստեղծում նոր տեխնիկայի ու ինդուստրիալ տեխնոլոգիայի ներդրման համար.

—հյուղերի օպտիմալ կազմ ու հարաբերակցություն.

—հողի, որպես արտադրության գլխավոր ու անփոխարինելի միջոցի, լրիվ ու արդյունավետ օգտագործում.

—արտադրության մյուս հիմնական ու շրջանառու միջոցների ուղինալ և արդյունավետ օգտագործում.

—աշխատումի օգտագործման սեղոնայնության մեջմացում, որը կհանգեցնի տարվա ընթացքում այդ պիտակոր արտադրական ուժի լրիվ ու համաշափ օգտագործմանը.

—ներդրված միջոցների շրջապատույտի տրամացման ապահովում.

—աւարվա ընթացքում գրամական մուտքերի հավասարաշափ ստացման ապահովում:

Տնտեսության արտադրական կառուցվածքի հիմնավորման դոյություն ունեցող մեթոդներից լավագույնը համարվում է պլանի օպտիմալացման էկոնոմիկանարեմատիկական մողելի կազմումը, որի դիպքում վերցվում է տվյալ պայմաններում տիպիկ առաջավոր տնտեսությունը, հաշվարկները կատարվում են այդ տնտեսության նորմատիվացին տվյալների հիման վրա: Այս մեթոդի կիրառման դեպքում զղալիորեն կրճատվում է անհրաժեշտ հաշվարկների ծավալը: Արտադրական կառուցվածքի սահմանումը հիմք է հանդիսանում կազմակերպական կառուցվածքի որոշման համար: Կազմակերպական կառուցվածքի սահմանումը նախագծման ժամանակ պիտք է նկատի ունենալ ներտնտեսային մասնագիտացման խորացումը, տնտեսության տերիտորիայում ճյուղերի ճիշտ տեղաբաշխումը, հաշվի տոնելով հողային, ջրային, կերպային ու տրանսպորտային պայմանները, աշխատումով ապահովածությունը, արտադրուկան ստորաբաժանումների չափերի օպտիմալությունը, որպեսզի քարձը արտադրական օգտագործվին ժամանակակից աեխնիկական միջոցները:

Տնտեսության արտադրական ու կազմակերպական կառուցվածքի հիմնավորումից հետո մահրամանորեն մշակում են բուսաբուծական ու անասնականական ճյուղերի ուսցիունակ կազմակերպման արտադրական ծրագրերը:

Բուսաբուծության բաժինը պլանավորելիս, ուշագրությունը կենտրոնացնելու է, հատկապես դյուտատնտեսական պիտանի հողերի արդյունավելիությունը օգտագործման վրա, նախատեսվում է հողատեսքերի փոխակերպումը, նոր հողերի յուրացումը և գյուղատնտեսական հողատեսքերի բարելավումը, ջրամատակարարումը և հանապահաշինարարությունը, հակաբռույն միջոցառումները, պլանի իրացման տարում ցանքաշրջանառությունների սխեման, օրդունական ու հանքային պարաբանյութերի կուտակումը և օգտագործումը, ցանքատարածությունների կառուցվածքը, գյուղատնտեսական կուտուրաների տարածությունը, բերքատվությունը, համարուագրանքի ստացումն ու բաշխումը, ոռոգվող ու շորաց-

վոզ հողերի արդյունավետ օգտագործման եղանակները և այլն՝ Առանձնահի ուղագրություն պետք է դարձնել ոռոգելի հողերի արդյունավետ օգտագործմանը, որպես հրաշխավորված բերքի ստացման կարևոր աղյուրի:

Անասնաբուժության ճյուղի զարգացման բաժնում նախատեսվում է ավելացնել գյուղատնական կենդանիների գլխաբանակր, բարելավիլ հոտի կառուցվածքը և շարժք, ընդայնված լինարտագրությունը, անասունների տոհմային կաղմը, անասունների մթերատվությունը, համախսոն արտադրանքը և այլ ցուցանիշներ:

Ծուսաբուժության և անասնաբուժության զարգացման հիմնական խնդիրների լուծման պործում վճռական նշանակություն ունեն դիտականորեն հիմնավորված վարման սիստեմների մշակումը և կարճ ժամկետում զրանց ներդրումը:

Բացի արտադրության ճյուղերի զարգացման ցուցանիշներից, կաղմակերպական-անտեսական պլաններում մշակվում են նաև օժանդակ ձեռնարկությունների ու արհեստագործությունների արտադրության կաղմակերպման, ձեռնարկության աշխատաստար պրոցեսների մերենայացման ու էլեկտրիֆիկացման, գյուղատնտեսական տեխնիկայի արդյունավետ օգտագործման հարցերը:

Պատմի կարենոր բաժիններից է կասլիատլ ներդրումների բաժինը: Այն անհրաժեշտ է նախատեսել տյնտիսի ժավարով, որը կապահովի շեղաղողությունը հողերի յուրացումը և մելիորատիվ աշխատանքների կոտարումը, հակաէրողիոն միջոցառումների անցելուցումը, տնաենության մասնագիտացմանը համապատասխան արտադրուկան նշանակության շինքերի ու կառուցների, բնակարանային, լուսաւոր-կենցաղային շինքերի, ճանապարհների, քրմուղների շինարարությունը, նոր տեխնիկայի ներդրման, արտադրության էլեկտրիֆիկացման, բնակավայրերի բարեկարգման, օժանդակ ձեռնարկությունների զարգացման ֆինանսավորումը: Կարենոր և ուհմանել ոչ միայն կախալ ներդրումների ժավարումը, այլև նրա ժամանակակից ապրաւությունը:

Այս բոլորի հետ միասին, կաղմանք է աշխատանքային ռեսուրսների հաշվեկշիռը, պարզվում աշխատաւուժը տպահովվածությունը, ձեռնարկում ևս միջոցառումների աշխատավորվածությունը, ուղարկում համապատասխան օգտագործման համար:

Կազմակերպական-անտեսական կառուցվածքի սլանի կազ-

մումը ավարտվում է հետեւալ հիմնական տեսհասկան ցուցանիշների հաշվարկումով:

Գյուղատնտեսական օգտագործելի հողատարածության 100 հեկտարի հաշվով համախառն ու ապրանքային արտադրանքի հետնքը:

—աշխատանքի արտադրողականությունը՝ միջին տարեկան աշխատողի կամ մարդ-օրվա հաշվով, գյուղատնտեսական արտադրանքի ելունքը (արժեքային արտահայտությամբ):

—միջին տարեկան աշխատողի աշխատանքի վարձատրության մակարդակը:

—արտադրանքի հիմնական տեսակների միավորի ինքնարժեքը:

—տնտեսության, ճյուղերի և արտադրանքի առանձին տեսակների արտադրության շահութաբերությունը:

—համախոտն արտադրանքի արժեքը՝ գյուղատնտեսական նշանակության հիմնական արտադրական ֆոնդերի 100 ռուբլու հաշվով (ֆոնդուհատուցք):

—կասիթալ ներդրումների հատուցման ժամկետը:

Այս ցուցանիշների համեմատումը ձեռնարկության կաղմակերպական-տնտեսական կառուցվածքի պլանի ընդունմանը նախորդության աշխատավասիսան փաստացի ցուցանիշների հետ թույլ է տալիս որոշել հողատարածության միավորի հաշվով համախառն ու ապրանքային արտադրանքի ելունքի ավելացումը, աշխատանքի արտադրողականության բարձրացումը, ինքնարժեքի իշխացումը, շահութի աճը, շահութաբերության մակարդակի բարձրացումը, աշխատողների կուտակությունների կազմակերպությունների բարելավումը:

Կազմակերպական-տնտեսական կառուցվածքի պլանը լի սահմանափակում տնտեսության հետագա զարդացման հնարավորությունները: Տնտեսության նյութատեխնիկական բարույթի կատարելավորմանը զուգընթաց բարեկավումը է նաև արտադրության կազմակերպումը: Նոր պլանի կազման անհրաժեշտությունը ժամանակակից ապրաւությունը է այն դեպքում, եթե անտեսությունը ձեռք է բերել գործող պլանով նախատեսված արտադրության զարգացման մակարդակը կամ, եթե խիստ կերպով փոփոխում է ձեռնարկության մասնակի-

տացումը և պահանջվում է ճյուղերի գուգակցման նոր հիմնավորում ու ինտենսիվացման նոր մակարդակ:

Սոցիալ-տեսանական զարգացման ննջամյա պլանները սովորողները և կոլտնտեսությունները կազմում են կազմակերպական-տնտեսական հառուցվածքի պլանի ու գյուղատնտեսական մթիրքների վաճառքի արետական պլանային առաջադրանքների (կոնտրոլ թվերի) հիման վրա: Այս պլանները ավելի կոնկրետ են, դրանց դրույթության ժամկետը, որպես կանոն, համընկնում է ժողովրդական պլանի ժամկետի հետ:

Արտադրության զարգացման հիմնական ուղղությունները մշտկվում են, ինելով կուսակցության կողմից սահմանված երկարաւատե հեռանկարային զարգացման սոցիալ-տնտեսական խնդիրներից և վիտաստինիկական առաջադիմության կոմպլեքսային ծրադրից:

Հնդամյա պլանում ճշտում են արտադրության կազմակերպման առանձին տարրերը, կազմակերպական-տնտեսական կառուցվածքի ոլլունի որոշ առաջնորդանքների կատարման ժամկետը՝ կազմած պլանի փոփոխության հետ, բացահայտում են եղած ուղղվածները, նախատեսում են արտադրության մեջ ներդնել դիտության նորադրույն նվաճումները և առաջալորների փորձը: Հնդամյա պլաններում սահմանվում են արտադրության զարգացման հիմնական խորհրդացության ցուցանիշները: Սահմանում են առանձին մթերքների արտադրության ժամանակը արտադրանքի միջին տարեկան աճը, աշխատանքի արտադրողականության մակարդակը և մյուս տնտեսական ցուցնիշները: Ընդ որում, այդ ցուցանիշները պահանջվում են ոչ միայն վերջին, այլև պատճառվորով ժամանակաշրջանի բոլոր տարիների համար:

Կազմակերպական-տնտեսական կառուցվածքի և սոցիալ-տընտեսական զարգացման հնդամյա պլանի անհապուիդի մասը կազմում է սոցիալսույն զարգացման բաժինը, որտեղ պլանավորում են տնտեսության կազմերի (հեռանկարի առումով), պրոֆեսիոնալ որակավորման ու սոցիալական կազմի կառուցվածքը, հաշվի առնելով արտադրական պրոցեսների հետևողական մեթնայացումը, անցումը կոմպլեքսային մեքենայացման, արտադրության էլեկտրիֆիկացումը և քիմիացումը: Պետք է նկատի ունենալ, որ աշխատավորական կոլեկտիվներում տարեցտարի կմեծանալ ունինիկական

կազմերի տեսակարար կշիռը, իսկ դա պահանջում է հոգ տանել այն մասին, որ ոչ միայն պատրաստվեն մեթնավար-տրակտորներներ, այլև բարձրանա եղած կազմերի որակավորումը: Պահանջում է բարձրանա առանձնակի ուշադրություն է գարձելու աշխատողների նյութական բարեկեցության աճին, բնակարանային ու կուտուր-կենցաղային պայմանների բարեկավմանը, սպասարկման ուղղութիւնում ընդլայնմանը, հասարակական սննդի և առեւտրի կազմակերպման բարեկավմանը, բնակարանների, մանկական, առողջապահական և սպորտային օբյեկտների շինարարությանը և պահպանմանը, գյուղերի բարեկարգման ու գաղթիֆիկացման հարցերին: Սոցիալական զարգացման պլանի կատարման համար պետք է նախատեսել անհրաժեշտ լափով ֆինանսական ու նյութական միջոցներ: Այս բոլորը կոչված են ապահովելու աշխատողների կյանքի ու հանգստի համար լավ պայմաններ, բարեկավել գաստիարակչական աշխատանքը, տեղերում ամրապնդել հրիտասարդ աշխատողներին և բարձրացնել նրանց աշխատանքային ակտիվությունը:

Տարեկան արտադրական-ֆինանսական պլանի կազմման մեթոդիկան

Սովորություն ու կուտնառությունների արտագրատնտեսական գործունեության ընթացիկ պլանավորման հիմնական ձևը ստարեկան արտադրական-ֆինանսական պլանների կազմելն է: Այն իրենից ներկայացնում է ձեռնարկության մեկ տարվա (1/1—31/12) արտադրական-ֆինանսական ծրագրերը: Արտադրական-ֆինանսական պլանում ճշտվում, կոնկրետացվում են սոցիալ-տնտեսական զարգացման հնդամյա պլանի համապատասխան տարվա ցուցանիշները, ինելով նախորդ տարիների առաջադրանքների կատարումից և այն նոր խնդիրներից, որոնք հեռանկարային պլանը կազմելուց հետո առաջադրվել են կոմունիստական կուսակցության և սովետական կառավարության որոշումներով: Արտադրական ֆինանսական պլանում նախատեսվում է ներտնտեսային մասնագիտացման հետագա խորացում և արտադրության համակենտրոնացում, հաշվի առնելով բնական ու տնտեսական պայմանները, գիտության նվաճումների և առաջավոր փորձի հիման վրա արտադրության ինտեն-

սիվացման մակարդակի բարձրացումը՝ Արտադրական-ֆինանսական պլանի կազմման ժամանակ հատուկ ուշադրություն է դարձվում հողի, արտադրական ֆոնդերի (գյուղում ստեղծված հզոր արտադրական պոտենցիալի), նյութական ու աշխատանքային ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետության բարձրացման վրա, հաշվի են առնվում գյուղատնտեսական արտադրության բնական ու տնտեսական պայմանները:

Սովորված ու կոլտնտեսությունների արտադրական-ֆինանսական պլանները կազմում են ՍՍՀՄ պետագրուրդի կողմից հաստատված միասնական ձևերում։ Արտադրական-ֆինանսական պլանի կազմման հիմքը վերադաս մարմինների կողմից հաստատվող ցուցանիշներն են։ Տնտեսական նոր մեխանիզմի արմատավորմամբ գյուղատնտեսական ձևակությունները լայն իրավունքներ և ինքնուրույնություն ստացան պահանջորման ու տնտեսական մյուս հարցերի լուծման համար։ 1987 թ. սկսած էապես կրճատվել է կոլտնտեսությունների, սովորված և ագրոարդյունաբերական համարի մյուս ձևանարկությունների պլանային փաստաթղթերում, տարեկան հաշվետվություններում ու սպերատիվ հաշվետվության մեջ նկած ցուցանիշների քանակը։

Տնտեսավարման նոր պայմաններում վերադաս մարմինների կողմից հաստատվում են հետևյալ ցուցանիշները։

1. Արտադրության գծով— բուսաբուծական և անասնաբուծական արտադրանքի վաճառքի գծով պետական պլանը, որը ըստ հնդտմյակի տարիների սահմանված է որպես կայուն պլան։ Պետությանը վաճառվող արտադրանքի մեջ մասնում է այն տնտեսությունների և թռչունների գլխաքանակը, որը ըստ պայմանագրերի կնքած է ընակչությունից։

2. Աշխատանքի գծով— սովորված և մյուս պետական գյուղատնտեսական ձևանարկություններում աշխատավարձի ընդհանուր ֆոնդը (ըստ եռամսյակների), որը 1987 թ. սկսած ձևավորում են իրենք՝ տնտեսությունները հնամայակի համար կայուն նորմատիվներով, իրացված (համախառն) գյուղատնտեսական արտադրանքի 100 ռուբլու շափով։

3. Ֆինանսների գծով— շահութի ընդհանուր գումարը, վճարումներ պետական բյուջեին և բյուջեից հատկացումներ սովորվ-

ներին և մյուս պետական գյուղատնտեսական ձևանարկություններին։

4. Նյութատեխնիկական մատակարարման գծով— տրակտորների, ավտոմոբիլների, կցասայլակների, հացահատիկային կոմբայնների և մյուս գյուղատնտեսական մեքենաների, բուլտերի պատրապանության քիմիական միջոցների, պարարտանյութերի, նավթամթերքների, շինանյութերի և նյութական ռեսուրսների մյուս հիմնական տեսակների մատակարարումների ժամանակը, որոնք բաշխվում են վերադաս կազմակերպությունների կողմից։

5. Կապիտալ ներդրումների գծով— յուրաքանչյուր սովորվին և մյուս պետական գյուղատնտեսական ձևանարկությանն է հասցըվում կենտրոնացված կապիտալ ներդրումների և շինմունտաժային աշխատանքների լիմիտը։

6. Գյուտառեխնիկական նվաճումների և աշխատանքի կազմակերպման ձևական առաջադիմական ձևերի ներդրման առաջարկանք՝ ապահոված անհրաժեշտ նյութատեխնիկական միջոցներով։

Կոլտնտեսություններում պլանավորման համար ելման տվյալներ են հանդիսանում պետությանը և այլ կանալներով գյուղատրնտեսական արտադրանքի վաճառքի վերաբերյալ տնտեսական պայմանագրերը, կենսարունացված կարգով բաշխվող նյութական ռեսուրսների մատակարարումների լափերը, կապիտալային աշխատանքների լիմիթները, ինչպես նաև երկարաժամկետ տնտեսական նորմատիվները։

Պլանի մնացած ցուցանիշները, որոնք հնթակա չեն վերադաս կազմակերպությունների հաստատմանը, մշակում են իրենք՝ ձևանարկությունները։

Արտադրական-ֆինանսական պլանի արտադրական մասի հիմնական բաժիններից է բուսաբուծության արտադրական ծրագիրը, որտեղ պլանավորում են գյուղատնտեսական կուտուրաների ցանքատարածությունը, բերքատվությունը՝ ըստ ցանքաշրջանառության դաշտերի, հաշվի առնելով նախորդ կուտուրայի առանձնահատկությունը, հողի բերրիությունը, նախորդ 2-3 տարիների բերքատվության ձեռք բերված մակարդակը և այն ագրոտեխնիկական, տեխնիկական ու կազմակերպական-տնտեսական նոր միջոցառումները, որոնք պետք է կիրառվեն պլանավորվող տարվա ընթացքում։

Կերային կուտուրաների կազմը և ցանքատարածությունը սահմանվում է անասնաբուժության կերի պահանջին համապատասխան։

Տեխնիկական, յուղատու, բանշարանոցային կուտուրաների և կարտոֆիլի ցանքատարածությունները որոշում են, ենթակա արտադրանքի արտադրության ծավալային առաջադրանքից և մեկ հեկտոմետրի բերքատվությունից։

Սածկած գրունտի բանշարաբուժության տարածությունը պլանավորում են այն հաշվով, որպեսզի բաց գրունտի պայմաններում տարբեր արտադրությունը ապահովված լինի անհրաժեշտ քանակությամբ սածիլներով, բացի դրանից, վաղ ժամկետում ստացվի սրոշակի քանակությամբ արտադրանք։

Խաղողի արգիների, պտղատու և հատապտղատու տնկարկների տարածություններից ենթակա որոշվում է դրանց բերքատվությունը և սուացվելիք համախառն բերքի քանակը։

Պլանավորվում է խաղողի ու պտղատու նոր այգիների տընկման տարածությունը և բառ ծառաւանակների, սորտերի հաշվարկվում է անկանյութի պահանջը։ Տնկանյութով ապահովելու համար նախառական է կազմակերպել տնկարանային տնտեսություն։

Գյուղատնտեսական կուտուրաների տարածության, բերքատվության, համախառն ու ապրանքային արտադրանքի ծավալի պլանավորման հետ միասին պլանավորվում են նաև սերմացուի (հաչորդ տարվա ցանքի համար), հանքային ու օրգանական պարարտանյութերի պահանջները և օգտագործումը, Բուսաբուժության արտադրական ծրագիրն ավարտվում է բուսաբուժական արտագրանքի բալանսի կազմումով։

Յուրաքանչյուր կուտուրայի ցանքի, մշակության, խնամքի ու բերքահավաքի հետ կապված բոլոր արտադրական պրոցեսները ագրոտեխնիկական օպտիմալ ժամկետներում բարձր որակով կատարելու և պահանջվող արտադրական ծախսումները հաշվարկելու համար, կազմում են տեխնոլոգիական քարտեր։ Առանձին քարտ է կազմվում նաև անավարտ արտադրության ծախսերը հաշվարկելու համար։ Տեխնոլոգիական քարտերը գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության համար բազմակողմանիորեն կազմված պլաններն են։ Բուսաբուժության մեջ տեխնոլոգիական քարտերը կազմվում են գյուղատնտեսական կուտուրաների կամ իրումք կուտուրաների

համար, եթե ունեն միանման տեխնոլոգիա։ Արտադրության տեխնոլոգիայի ու կազմակերպման կատարելագործման, նոր՝ ավելի արդյունավետ մեթոնաների ստացման և այլ գործոնների ազդեցության համեմատ տեխնոլոգիական քարտերը ենթակա են ծառական Տեխնոլոգիական քարտերի օգնությամբ պլանավորվում են աշխատանքային և նյութադրամական ծախսերը, և հաշվարկվում է արտադրանքի միավորի ինքնարժեքը։ Այնպես որ բուսաբուժական արտադրանքի արտադրության հետ մեկտեղ պլանավորվում է նաև արտադրանքի ինքնարժեքը, որի մասին կասվի առանձին։

Արտադրական-ֆինանսական պլանի կարևոր բաժիններից է անասնաբուժության արտադրական ծրագիրը, որը կազմվում է այն հաշվով, որպեսզի ապահովվի ոչ միայն արտադրանքի վաճառքի գծով պետական պլանային առաջադրանքը, այլև ներտնտեսային պահանջները, ինչպես նաև անասունների ու թռչունների գինաքանակի ընդլայնված վերաբարադրությունը։ Պլանավորումը սկսվում է հոտի շարժը կազմելուց, որը ցուց է տալիս անասունների սեռահասակային խմբերի գլխաքանակի փոփոխությունը պլանավորվող տարվա ընթացքում։ Ենթակա մասնագիտացումից, միջոցառումներ ևն նախառական հոտի (նախիրի) կառուցվածքը բարեկավելու համար։ Անասունների ծածկի ու ծնի պլանը կազմվում է այն հաշվով, որպեսզի ըստ տարվա ժամանակաշրջանների, հավասարաշափ ստացվի կաթը և խոզի միսը, իսկ ոչխարների ծինը հիմնականում կատարվի ձմռանը և վաղ գարնանը։ Այդ ամենը բարենպատճեն պայմաններ կստեղծի արոտային կերերի ռացիոնալ օգտագործման համար։

Պլանում սահմանվում է անասունների ու թռչունների մթերատվությունը, համախառն ու ապրանքային արտադրանքի ծավալը, ինչպես նաև վաճառքը։ Անասնաբուժության արտադրական ծրագրում պլանավորվում է կաթի, մսի, քաշաճի, բրդի, ձվի և արտադրանքի այլ տեսակների միավորի ինքնարժեքը։ Անասնաբուժության ու թռչնաբուժության զարգացման համար կարևոր նշանակություն ունի կերի կայուն բազայի ստեղծումը։

Ենթակա անասունների մթերքին տարեկան գլխաքանակից (ըստ սեռահասակային խմբերի), կերակրման նորմայից ու պլանային մթերատվությունից, պլանային տարվա համար որոշում են կերի պահանջը։ Կերի պահանջը հաշվարկվում են հունվարի 1-ից մինչև

պլանավորվող տարկա բերքը և բերքի ստացումից մինչև դեկտեմբերի 31-ը՝ Պլանային տարկա բերքից մինչև հաջորդ տարկա բերքն ընկած ժամանակաշրջանում հաշվարկում են կերի պահանջը, որպեսզի նիշտ պլանավորվի հացահատիկային և կերային կուլտուրաների ցանքատարածությունը, ճիշտ հաշվարկվի անասնաբուծական սրտադրանքի ինքնարժեքը:

Կերի ընդհանուր պահանջը որոշելուց հետո պետք է նախատեսի կոշտ ու հյութալի կերերի պահանգագրական ֆոնդի ստեղծումը, տարեկան պահանջի 30—40 տոկոսի շափով:

Անասունների ու թռչունների կերապահովվածությունը որոշելու ժամանակի հաշվի է առնվում ոչ միայն կերամիկավորների ընդհանուր քանակությունը, այլև մարսնի սպիտակուցների պարունակությունը: Նոր տնաւեսական մեխիանիզմի պայմաններում (1987 թ. սկսած) ընդունված են կերերի ծախսման նոր նորմատիվներ, նպաստակ ունենալով կրնատելու հացահատիկի ծախսները անասնաբուծական միավոր արտադրանքի արտադրության վրա: Թուսական սպիտակուցի պահանջը վերացնելու նպատակով անհրաժեշտ է կերային կուլտուրաների ցանքատարածությունների կառուցվածքում ավելացնել առվույտի, որոնի, արևածաղկի, հլածաղկի և պրոտեինի բարձր սպարունակությամբ այլ կուլտուրաների ցանքատարածությունները և հեկտարի բերքատվությունը:

Այժմ մեծ նշանակություն են ձևոք բերում անասնաբուծության փոխադրումը ինտենսիվ ռելիսերի վրա, գիտատեխնիկական առաջադիմության ներդրումը և դրանց հիման վրա՝ ճյուղի հետևողական ինտենսիվացումը: Անասնաբուծության ինտենսիվացման բնույթը և բովանդակությունը պետք է որոշի գլխավանակի ոչ թևավելացումը, այլ որակը, հուսալի կերի բազայի ստեղծումը, կաթնատպության, քաշաճի, ձվատպության բարձրացումը, յուրաքանչյուր անասունից առավելագույն տնաւեսական արդյունքի ստացումը:

Բուսաբուծական և անասնաբուծական ճյուղերի արտադրության ծավալի հետ մեկտեղ պլանավորվում է նաև այդ ճյուղերից ստացվող արտադրանքի ինքնարժեքը, որը կարևոր նշանակություն ունի, քանի որ դրա մակարդակից կախված են պլանի ֆինանսական մտադիրությունը ցուցանիշը:

Ինքնարժեքը հասարակական աշխատանքի արդյունավետ օգտագործման և ձևանարկությունների արտադրական գործունեության ընդհանրացնող կարևորագույն ցուցանիշներից մեկն է: Ինքնարժեքն արտադրանքի արժեքի բաղկացուցիչ մասն է, սակայն դրանց մեջ գոյություն ունի քանակական ու որակական տարրերություն: Ինքնարժեքի մեջ ամփոփվում են միավոր արտադրանքի վրա կատարված նյութական ծախսումները և աշխատանքի վարձատրությունը՝ դրամական արտահայտությամբ: Մինչդեռ ապրանքի արժեքի մեջ մտնում է նաև արտադրության ընթացքում ստեղծված հավելյալ արդյունքի արժեքը:

Գյուղատնտեսական արտադրանքի ինքնարժեքը գոյանում է հետևյալ ժողովումներից:

1. Արտադրության հիմնական միջոցների մաշվածության արժեքից, դրամական արտահայտությամբ (տրակտորների, գյուղատնտեսական մեքենաների, սարքավորումների, արտադրական շենքերի ու կառուցների, բազմամյա տնկարկների և այլ հիմնական միջոցների ամորտիվացիայից):

2. Արտադրության պրոցեսում ծախսված շրջանառու միջոցների արժեքից (սերմանյութ, տնկանյութ, պարարտանյութեր, թունաքիմիկաներ, վառելիք և քավով նյութեր, կերեր, ցամքար և այլն):

3. Աշխատանքի վարձատրության ծախսերից (հիմնական և լրացուցիչ վարձատրություն), սոցիալական ապահովագրության հասկացումներով:

4. Գյուղատնտեսական արտադրանքի արտադրության հետ կապված այլ ծախսերից:

Արտադրանքի ինքնարժեքի հաշվարկումը կոչվում է կալկուլացիա: Գյուղատնտեսական արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլացիայի տնտեսական նշանակությունը կայանում է նրանում, որ այն թույլ է տալիս արտադրանքի արտադրության վրա կատարած ծախսումները համեմատել արտադրանքի իրացումից ստացած դրամական մուտքերի հետ: Այդպիսի համեմատության անհրաժեշտությունը պայմանավորված է մեր երկրում արժեքի օրենքի գործողության հետ: Այդ օրենքը պահանջում է ձևոնարկության կողմից ոչ միայն կատարված ծախսումների փոխհատուցում, այլև որոշակի կուտակման ստեղծում:

Կոլտնտեսություններում ու սովխոզներում գյուղատնտեսական արտադրանքի ինքնարժեքի հաշվարկումն անհրաժեշտ է տնտեսական հաշվարկի կիրառման, արտադրանքի գների պլանավորման, գյուղատնտեսության ճյուղերի շահութաբերության որոշման, նյութական շտհագրգովածության համակարգի կիրառման համար և այլն:

Կոլտնտեսություններում և սովխոզներում ինքնարժեքի հաշվարկումը կատարում են երկու անգամ: այդ առումով տարբերում են պլանային և հաշվետու կալկույցիա: Պլանային կալկույցիան կատարում են տարվա սկզբում, նորմատիվների օգնությամբ արտադրտկան ֆինանսական պլանների կազմման ժամանակ: Այդ նորմատիվները նախօրոք ճշտվում են համաձայն նոր տեխնիկայի ու ինտենսիվ տեխնոլոգիաների կիրառման, հիմնական հոտի կազմի տոհմային բարելավման և նյութատեխնիկական ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման:

Արտադրանքի ինքնարժեքի պլանավորման հիմնական խնդիրը արտադրության համար անհրաժեշտ ծախսումների մեծության որոշումն է, ենելով արտադրության նորմալ պայմաններում, հոգի, հիմնական ֆոնդերի, նյութական ու աշխատանքային ռեսուրսների ավելի արդյունավետ օգտագործումից: Արտադրանքի միավորի հաշվով լիմիտավորում են աշխատանքային և նյութադրամական ծախսումները: Հաշվետու կալկույցիան կատարում են տընտեսական տարին փակելոց հետո, փաստացի կատարած ծախսումների և ստացված արտադրանքի հիման վրա: Վերջինս լրիվ պատճեացում է տալիս փաստացի ինքնարժեքի և ըստ ծախսումների՝ տեսակների՝ պլանային ցուցանիշների կատարման աստիճանի մասին:

Պլանային և փաստացի ինքնարժեքների համեմատությունը թույլ է տալիս բացահայտել տնտեսության արտադրատնտեսական գործունեության արդյունքները և մշակել միջոցառումներ արտադրության կազմակերպման բարելավման ու արտադրանքի ինքնարժեքի իջևման համար:

Գյուղատնտեսական ձեռնարկություններում, բացի արտադրված արտադրանքի միավորի ինքնարժեքի որոշումից, հաշվարկումը է նաև աշխատանքի առանձին տեսակների՝ մեկ էտալոնային հեկտարի, ծի-օրի, բետոնափոխադրումների մեկ տոննա-կիլոմետրի, սե-

փական էլեկտրամատակարաման գծով մեկ կիլովատ-ժամի, ոչ տրանսպորտային նշանակության հատուկ մեքենաների աշխատունքների մեքենա-օրվա և այլ աշխատանքների ինքնարժեքը: Արտադրանքի ինքնարժեքի հաշվարկման կարգը էական փոփոխության է ենթարկվել ներկա էտապում (տես գյուղատնտեսական ձեռնարկությունների արտադրանքի ինքնարժեքի պլանավորման, հաշվառման և հաշվարկման հիմնական դրույթները, հաստատված ՍՍՀՄ պետականի, ՍՍՀՄ ֆինմինի, ՍՍՀՄ կենտրոնական վիճակագրական վարչության և ՍՍՀՄ պետական ադրբարդյունաբերական կոմիտեի կողմից 1985 թ. դեկտեմբերի 30-ին), նոր դրույթները հաշվապահական հաշվառման մեջ կիրառվում են 1986 թվականից, իսկ պլանավորման մեջ՝ 1987 թվականից: Ըստ այդ դրույթների, արտադրանքի ինքնարժեքի պլանավորման ու հաշվառման մեջ օգտագործվում են հետեւյալ ցուցանիշները՝

ամբողջ արտադրանքի ինքնարժեքը.

Միավոր արտադրանքի համար ծախսումները.

— մեկ ոուրլու արտադրանքի համար ծախսումները:

Մեկ միավոր արտադրանքի համար ծախսերը հաշվարկվում են համապատասխան տեսակի ամբողջ արտադրանքի ինքնարժեքը՝ բնեղեն տրտահայտությամբ դրա ծավալի վրա բաժանելու, իսկ մեկ ոուրլու արտադրանքի համար ծախսերը՝ ամբողջ արտադրանքի ինքնարժեքը արժեքային արտահայտությամբ դրա ծավալի վրա բաժանելու միջոցով:

Սովորված որոշում են արտադրական և լրիվ (տակտրուկում) ինքնարժեքը:

Արտադրական իննարժեքը իր մեջ ընդգրկում է միայն այն ծախսումները, որոնք կապված են արտադրանքի արտադրության հետ:

Լրիվ իննարժեքը, բացի արտադրանքի արտադրության ծախսերից, իր մեջ ընդգրկում է նաև այն ծախսումները, որոնք կապված են արտադրանքի իրացման հետ, ինչպես նաև աղմինիուրատիվ-կառավարչական ծախսումների այն մասը, որը ծախսվում է վերադաս տնտհաշվարկային կազմակերպությունների պահպանման համար:

Այն ծախսումները, որոնցից գոյանում է ինքնարժեքը, արտադրության պրոցեսում ըստ իրենց դերի և ըստ արտադրված ար-

տադրանքի առանձին տեսակների վերագրվելու հղանակի, խմբավորվում են:

Արտադրանքի արտադրության պրոցեսում, ըստ իրենց կատարած դերի, ծախսումները բաժանվում են հիմնական ու վերադիր խմբերի: Հիմնական ծախսումներին վերաբերում են այն ծախսումները, որոնք սննմիչապես կապված են արտադրանքի արտադրության հետ, իսկ վերադիր ծախսումները կաված են արտադրության կառավարման ու սպասարկման հետ ևս արտադրանքի ինքնարժեքի վերաբերու հղանակի, ծախսումները ստորաբաժանվում են՝ ուղղվածի և անուղղակի ծախսերի: Ուղղակի կոչվում են այն ծախսումները, որոնք կապված են արտադրանքի տվյալ տեսակի արտադրության հետ և ամբողջովին ընդգրկվում են դրա ինքնարժեքի մեջ Բուսաբուժության մեջ ուղղակի ծախսումներին վերաբերում են գյուղատնտեսական կուպարանների մշակությանը զրազված աշխատողների աշխատանքի վարձատրությունը, սպառված սերմերի, տքնականութերի, պարարտանյութերի, թունաքիմիկատների, վառելիքի և քաղցր ելութերի արժեքը, այն արտադրամիջոցների ամորտիզացիան և ընթացիկ նորոգման ծախսումները, որոնք օգտագործվում են միայն տվյալ արտադրանքի արտադրության մեջ և այլ ծախսերի:

Անուղղակի կոչվում են այն ծախսումները, որոնք ինքնարժեքի հաշվարկման ժամանակ ուղղակիորեն չեն վերտպրվում արտադրանքի մեջ տեսակին, դրանք առանձին մթերքների արտադրության կուտած ծախսումների մեջ մտնում են համամտանորեն:

Անուղղակի ծախսումներն իրենց հերթին ստորաբաժանվում են 2 խմբերի. ընդհանուր արտադրական և ընդհանուր տնտեսական:

Ընդհանուր արտադրական ծախսումները կապված են առանձին արտադրական ստորաբաժանմումներում արտադրության կաղմանակարգման ու կառավարման հետ, Այդ ծախսումներին վերաբերում են կառավարման ապահովատի և մյուս ժույալների աշխատավարձը՝ սոցիալական սովորակարգության համակացումներով, շենքերի, կառուցցների և մյուս հիմնական միջոցների ամորտիզացիան և պահպանության ու ընթացիկ նորոգման ծախսումները, աշխատանքի պաշտպանության միջոցառումների և ձեռնարկության համալսարական ստորաբաժանմումներում ու արտադրամաներում արտադրության կազմակերպման ու կառավարման հետ կապված մյուս ժախսերը, շաշվառման մեջ այդ ծախսումների կազմում ներառվում են ինչպես

պարապուրդային, այնպես էլ անարտադրողական այլ ծախսեր ու կորուստներ:

Ընդհանուր արտադրական ծախսերի պլանավորումն ու հաշվառումն իրականացվում է առանձին ըստ բուսաբուժության, անասնաբուժության և այլ արտադրությունների նյուղերի: Այդ ծախսերը ներառվում են միայն այն արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ, որն արտադրվում է տվյալ բրիգադում, ֆերմայում (այդ թվում և ձեռնարկության մյուս ստորաբաժանմումների ու ծառայությունների համար կատարվող աշխատանքների ինքնարժեքի մեջ):

Ընդհանուր արտադրական ծախսերը պլանավորման և հաշվառման օբյեկտների միջև բաշխվում են ուղղակի ծախսերի ընդհանուր դումարին համամասնության (բացառությամբ համալսարական արտադրություններում սերմերի, կերերի, հումքի, նյութերի և կիսութաքարիկատների ծախսը): Սա ևս նորույթ է, որը կիրառվում է 1986 թ. սկսած:

Ընդհանուր տնտեսական ծախսումները կապված են ամբողջ տնտեսության կառավարման հետ: Այն ընդուրեկվում է տվյալ ձեռնարկություններում արտադրված արտադրանքի բոլոր տնտեսակների ինքնարժեքի մեջ:

Ընդհանուր տնտեսական ծախսումներին են վերաբերությակառավարչական պարագատի աշխատավարձը՝ սոցիալական առաջնորդության համակացումներով, գործուղումների և ծառայուղական շրջագայությունների, գրասենյակային, փոստահեռադրուկան, տպագրական և հեռախոսային ծախսերը, մարդատար մեթենաների պահպանման, համատնտեսական նշանակության շենքերի ու կառուցցների ամորտիզացիոն համակացումները, ընթացիկ նորոգման ու պահպանման ծախսերը, կադրերի պատրաստման ու որակագործման բարձրացման, ձեռնարկության պահպանության և համատնտեսական բնույթի մյուս ժախսերը, ինչպես նաև կառավարման տնտեսական մարդիկների պահպանության համար հատկացումները Փաստացի ծախսերի կազմի մեջ ներառվում են նաև ընդհանուր տնտեսական անարտադրողական ծախսերը:

Ընդհանուր արտադրական ծախսերը ներառվում են բուսաբուժության, անասնաբուժության, լրացրուցիկ արդյունաբերական արտադրությունների արտադրանքի ինքնարժեքի, ինչպես նաև օգանդակ արտադրությունների արտադրանքի մեջ (աշխատանքների ու

ծառայությունների այն մասի ինքնարժեքի մեջ, որը կատարվում է դրսի համար կամ ձեռնարկության կապիտալ շինարարության, կապիտալ ներդրումների կարիքների համար)։

Ընդհանուր տնտեսական ծախսերը բաշխվում են արտադրության տարբեր ճյուղերի և արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքի հաշվարկման օրիեկտների ծախսերի ընդհանուր գումարին (առանց արտադրության կառավարման ժախսերի) համամասնորեն, բացառությամբ՝ սերմերի, կերիրի, ինչպես նաև լրացուցիչ արդյունաբերական արտադրություններում՝ նյութերի ու կիսաֆարբիկատների արժեքին։

Այս բոլորից հետո հաշվարկում են արտադրանքի ինքնարժերը։

Բուսաբուծության արտադրանքի ինքնարժեքը հաշվարկում են բուս կուլտուրաների խմբերի և որոշ դեպքերում՝ ըստ առանձին կուլտուրաների։ Նախքան կալկոլացիային ձեռնամուխ լինելը, անհրաժեշտ է ըստ կուլտուրաների սահմանել բոլոր հողվածների ծախսերը, հաշվի առնելով անավարտ արտադրության վրա կատարած ծախսերը, որից հետո որոշում տվյալ կուլտուրայի մշակության ու խնամքի հետ կապված ծախսերի ընդհանուր գումարը և բաշխում հիմնական, ուղեկցող և օժանդակ արտադրանքի միջև։ Այս բոլորից հետո որոշում են հիմնական և զուգակցվող արտադրանքի միավորի ինքնարժեքը։ Այս կամ այն կուլտուրայի մշակության հետ կապված ամբողջ ծախսումները վերադրում են արտադրունքի հիմնական տեսակին միայն այն դեպքում, եթե տնտեսությունում օժանդակ արտադրանքը լին օդապարծում։ Որինակ, նութափունք կարտոֆիլի մշակության վրա կատարված ծախսումները կազմել են 706 հազար ոութի, համախառն թերթը՝ 146190 ցենտներ։ Կարտոֆիլի տերևները անտառների համար որպես կեր չեն օդապարծել։ Այս դեպքում մեկ ցենտներ կարտոֆիլի ինքնարժեքը կլինի 4 ոութի 83 կուպեկ։

Եթե հիմնական արտադրանքի հետ միասին ստանում և օգտագործում են նաև օժանդակ արտադրանք (աշխանացան և գարնացան հացահատիկի հիմնական արտադրանքը ցորենն է, օժանդակը՝ ծղոտը, շաքարի ճակնդեղի հիմնական արտադրանքը արժատագոտուղն է, օժանդակը՝ տերևները և այլն), ապա մեկ ցենտ-

ներ հիմնական արտադրանքի ինքնարժեքի հաշվարկումը կատարվում է այլ ձևով։

Այսպես, հացահատիկի պլանային ինքնարժեքի հաշվարկման ժամանակ ծախսումների ընդհանուր գումարից դուրս են գալիս օժանդակ արտադրանքի՝ ծղոտի արժեքը և մնացած գումարը բաշխվում է հատիկի և հատիկային թափոնների վրա՝ արտադրանքի մեջ հատիկի և հատիկային թափոնների պարունակության տեսակարար կշռին համամասնորեն։ Մեկ ցենտներ արտադրանքի ինքնարժեքը որոշվում է պլանային ծախսումները հատիկի և հատիկային թափոնների ֆիզիկական պլանային զանգվածի վրա բաժանելու միջոցով։ Այսպես, օրինակ, պլանավորված է աշխանացան ցորենի ցանքատարածությունից ստանալ 40 հազար ցենտներ հատիկ և 5000 ց օգտագործելի հացահատիկային թափոններ։ Հացահատիկային թափոններում լիարժեք հատիկի պարունակությունը նախատեսվում է 40 տոկոս։ Աշխանացան ցորենի մշակության ու բերքացվածքի վրա կատարվող ընդհանուր ծախսերը պլանով նախատեսված է 240 հազար ոութի։ Ստացվելու է 20 հազար ցենտներ ծղոտաւ Տնտեսությունում ծղոտի համար ծախսումների նորմատիվը (Լենելով հավաքելու, մամելու, փոխադրելու, դիզելու և նրա մթերման մյուս աշխատանքների ծավալից) կազմում է 10 տոկոս։

Սախսումների ընդհանուր գումարից նախ պետք է հանել նորմատիվին համապատասխան ծղոտի ծախսերը, որը կկազմի 24 հազար ոութի (240հազարի 10 տոկոսը)։ Հետեաբար 1 ցենտներ ծղոտի ինքնարժեքը կկազմի 1,2 ոութի (24000.20000)։

Ընդհանուր ծախսումների մնացած գումարը՝ 216 հազար ոութին (240000—24000) պետք է վերագրել հատիկին ու հատիկաթափոններին։ Գրանց 1 ցենտների ինքնարժեքը հաշվարկում են հետևյալ ձևով։ Հատիկաթափոնները վերահաշվարկում են լիարժեք հատիկի՝ (5000·40), 100=2000 ց Հատիկի ընդհանուր քանակը կկազմի 42000 ցենտներ (40000+2000)։ Համապատասխանաբար 1 ց լիարժեք հատիկի ինքնարժեքը կկազմի 5,14 ոութի (216000.42000), իսկ 1 ց հատիկաթափոնների ինքնարժեքը՝ 2,06 ոութի (5,14·40.100)։

Արտադրանքի ինքնարժեքի պլանավորումից հետո պետք է ձեռնարկել կոնկրետ միջոցառումներ, տարվա ընթացքում նրա մակարդակը իշեցնելու համար։ Ինքնարժեքի իշեցման ուղիները բազ-

մաթիվ են, բայց գլխավորը մշակվող կուլտուրաների բերքատվության, պահպող անսունների մթերատվության բարձրացման հետ մեկտեղ ընդհանուր ժամփերի մեջ անցյալի առարկայացած աշխատանքի ծախսումների տեսակարար կշռի հետագա բարձրացումն է (Հայրաբերականորին), այսինքն՝ աշխատատար պրոցեսների մեջինայացման մակաբերդի անընդհատ բարձրացումը, համակողմանի մեքենայացումն ու ավտոմատացումը, որով պայմանավորվում է աշխատանքի արտադրողականության մակարդակը ինքնարժեքի իջեցման համար կարերագույն նշանակություն ունի նյութական միջոցների (պարարտանյութերի, թունափիմիկատների, վառելանյութի, բռայուղերի, պահեստամասերի, կերերի և այլն) խնայողաբար, արդյունավետ օգտագործումը, կորուստների, անարտադրողական ժախսերի խստիվ կրճատումը, խնայողության ուժիմի կիրառումն արտադրության բոլոր օջակներում։ Շատ կարենոր է մարդկային գործոնի գերը, աշխատողների նյութական շահագործվածության ու պատասխանատվության բարձրացումը, աշխատանքի կուզմակերպման ու վարձատրության առաջադիմական ձևերի արմատավորումը, սոցիալական խնդիրների լուծումը։

Ինքնարժեքի իջեցման կարենոր ուղերդ է կառավարման ապարատի հմանացումը, ինքնարժեքի կառուցվածքի մեջ ընդհանուր արտադրական և ընդհանուր տնտեսական ժախսերի տեսակարար կշռի փոքրացումը։

Արտադրական-թինանսական պլանով նախառեսվում է օժանդակ ձեռնարկությունների և արհեստագործությունների աշխատանքը, հեներվ վերջիններիս արտադրական կարողությունից, հիմնական նյուղերի արտադրանքի վերամշակման մեջ տնտեսության պահանջներից, Առանձին ձեռում պլանավորվում է արդյունաբերական արտադրանքի արտադրությունը և իրացումը։

Ձեռնարկության արտադրական ծրագրերի սահմանումից հետո կաղմում է դրանց կատարման համար անհրաժեշտ նյութական ապահովվածության պլանը, որն իր մեջ ընդգրկում է գյուղատնտեսական տեսական սեփականի օգտագործման, նավթամթերքների փոխադրման, հաստատված նորմատիվների հիման վրա մեքենաների տեխնիկական սպասարկման և նորոգման արհեստանոցի նախահաշվի ու նոր տեխնիկայի ներդրման, պարարտանյութերի, թունափիմիկատների փոխադրման և այլ պլանները։

Աշխատանքի պլանը ընդգրկում է տղիսատողների թվաքանակը, կապերի պատրաստումը և աշխատավարձի (կոլտնտեսություններում աշխատանքի վարձատրության) փոնդի՝ ըստ եռամսյակների և լսու աշխատառողների կատեգորիաների, Աշխատանքի պլանը մշակելիս ենում են աշխատանքի արտադրողականության աճի տևմակերն արտագներու անհրաժեշտությունից, որպես արտադրության արդյունավետության բարձրացման կարեռագույն ցուցանիշի Աշխատողների թվաքանակի որոշման ժամանակ պետք է ենել արտադրության բոլոր ճյուղերում աշխատանքի արտադրողականության բարձրացումից, որը կապահովվի աշխատումի հիշտ տեղաւորման, աշխատաժամանակի ուղիղության օգտագործման, աշխատաբարության կրճատման և աշխատանքի տեխնիկական զինվածության բարձրացման հաշվին։

Աշխատումի պահանջը, ըստ ճյուղերի և օժանդակ արտադրության, որոշում են, հիմք ընդունելով տշխատանքի (արտադրանքի) ծավալը, արտադրական նորման և սահմանված նորմատիվները։

Սովորզներում և մյուս պեսական գյուղատնտեսական ձեռնարկություններում 1987 թ. սկսում աշխատավարձի փոնդը ձևավորում են իրենք՝ հիմք ընդունելով հնգամյուկի համար սահմանված կայուն նորմատիվները։ Աշխատավարձի փոնդի նորմատիվը սահմանվում է 100 ռուբլու իրացված (ներառյալ սովորով կողմից վերամշակված արտադրանքը) կամ 1983 թ. համադրելի դիերով, ոյուղատնտեսական մթերքների 100 ռուբլու համախառն արտադրանքի հաշվով, ի գեպ, 100 ռուբլու համախառն արտադրանքի հաշվով աշխատավարձի փոնդի նորմատիվը կիրառվում է այն սովորզներում (որոնց ցուցակը համատափում է ՇԱԱՄ-երի կողմից), որոնք արտադրության տեխնոլոգիայի սեպականների համաձայն արտադրանքն ըստ տարիների իրացնում են ոչ հավասարապես, այլ տեխնոլոգիական ժամանակահատվածներին համապատասխան։

Աշխատավարձի փոնդի ձևավորման նորմատիվը սահմանելու և աշխատանքի վարձատրության համար միջոցներ հատկացնելու կարգի մասին» հրահանգում, հասուատված ՍՍՀՄ պետագործութիւն, ՍՍՀՄ պետպանի, ՍՍՀՄ ֆինմինի, ՍՍՀՄ աշխատանքի պետական կոմիտեի և ՍՍՀՄ պետքանիկի կողմից, մտնրամասն ձևով լուսարանված են այս հարցերը։

Արտադրական-ֆինանսական պլանում առանձին բաժնով պլանավորվում է սովխոզի կամ կոլտնտեսության աշխատավորական կուեկտիվների սոցիալական գորգացումը. նրանց բնակարանային պայմանները, գյուղիրի բարեկարգումը, կոմունալ-տնտեսության օբյեկտները, կուլտուրայի ու սպորտի օբյեկտները, մանկական հիմնարկները, կալորիքի ուսուցումը (բուհերում, տեխնիկումներում ու պրոֆտեխնիկական ուսումնարաններում), որակավորման բարձրացումը և աշխատանքի պայմանների լավացումը:

Կոլտնտեսություններն ու սովխոզները 1986 թ. սկսած իրենց տարեկան պլանները կազմում են, հաշվի առնելով բնակչության անձնական օժանդակ տարածությունների գորգացումը: Այստեղ պլանավորվում է տնամերձ հողամասների տարածությունը, խոտհարքներն ու արոտավայրերը և այգեգործական կոռպերատիվներին տրված տարտիքունը, ըստ անասնատեսակների անասունների գլխաբանակը, անասունների և թռչունների վաճառքը բնակչությանը (հորթեր, խոզեր, ողջապահներ, թռչուններ), խոտացրած ու կոշտ կերերը, վառելանյութը, կոլտնտեսության ու սովխոզի կողմից բնակչությունից գնված մսի, կաթի, կարսովիլի, բանջարեղենի, պտուղների ու խաղողի քանակը:

Արտադրական-ֆինանսական պլանում արտացոլվում է սովխոզների և միջտնտեսային ձեռնարկությունների շահույթը՝ պետությանը և մյուս ճանապարհներով վաճառված արտադրանքի դիմաց ստացած հասույթի և իրացված արտադրանքի ինքնարժեքի տարբերությունը: Այդ գումարին ավելացվում է տարբեր ժառայություններից ստացված օգուտը և դրա բաշխումը, կոլտնտեսության համախառն ու զուտ եկամուտը և դրա բաշխումը:

Պլանում առանձին բաժին է հատկացվում սովխոզների ու միջտնտեսային ձեռնարկությունների կապիտալ հերդրամների և մյուս ծախսների ֆինանսավորմանը: Պլանավորվում են:

Կապիտալ ներդրումներ՝

ա) շինմոնտաժային աշխատանքների ծավալը.

բ) տրակտորների, ավտոմեքենաների, գյուղմեքենաների, տղնտեսական գույքի ու սարքավորումների (որոնք չեն մտնում շինարարական օբյեկտների նախահաշվի մեջ) ձեռք բերումը:

Այս նպատակով կատարվող կապիտալ ներդրման միջոցները ֆինանսավորվում են ամորտիվացիոն ֆոնդի, շահույթի, մեծաժախ-

գնի և սարքավորումների տարիքի իշեցումից գոյացած խնայողության, տնտեսավարական եղանակով կատարվող շինմոնտաժային աշխատանքների ինքնարժեքի իշեցումից գոյացած խնայողության, սոցիալ-կուլտուրական միջոցառումների և բնակարանային շինարարության ֆոնդի, միջտնտեսային ձեռնարկության մասնակից տնտեսություններին փայտական մուժման, շրջանային ու մարզային ագրոարդյունաբերական միավորումների կենտրոնացված ֆոնդերի, բյուջետային հատկացումների, երկարաժամկետ վարկերի և այլ աղբյուրների հաշվին:

Հիմնական նորոգումը կատարվում է ամորտիվացիոն հատկացումների, տարվա սկզբում ամորտիվացիոն ֆոնդի մնացորդի, վերադաս կազմակերպություններից ստացած միջոցների, նորոգման աշխատանքների ինքնարժեքի իշեցումից տնտեսված միջոցների, տնտեսական խթանման ֆոնդի միջոցների հաշվին: Հիմնական նորոգման ժամանակակից պլանավորվում են տարվա սկզբում, հիմնական նորոգման պլանը և միջոցների մնացորդը՝ տարվա վերջում:

Հիմնական հոտի կազմավորումը — ընդամենը ժախսեր, որոնք կատարվում են տարվա սկզբի միջոցների մնացորդի, հասակավոր անասունների խոտանումից ստացված միջոցների, շահույթի, բանող անասունների ամորտիվացիայի, տնտեսության դարգացման ֆոնդի, վարկի և այլ աղբյուրների հաշվին:

Կոլտնտեսությունները պլանավորում են կախալ ներդրումների և մյուս ծախսների ֆինանսավորումը, միջոցների ժախսը և ստացման աղբյուրները: Միջոցները ժախսում են պետական բանկի փոխառությունը վերադարձնելու, վարկի պարտքերը մարելու, կախալ ներդրումների միջոցների գերածախիսը փոխհատուցելու, կապիտալ ներդրումներ, այդ թվում՝ տեխնիկական վերադիմում ու վերակառուցում կատարելու, միջտնտեսային ձեռնարկությունների (կազմակերպությունների) փայտական վճարումներ կատարելու, ՇԱԱՄ-ի գարգաժման կենտրոնացված ֆոնդին հատկացումներ կատարելու, ցեղական անասունների ձեռքբերման ու հիմնական հոտի կազմակորման համար թվարկած ժախսներ կատարվում են հետևյալ աղբյուրների՝ տարվա սկզբում մնացած միջոցների, դեբիտորական պարտքերի մուտքերի, զուտ եկամուտից կատարվող հատկացումների, անասունների խոտանումից ստացված հասույթի,

կենտրոնացված ֆոնդի միջոցների, սեփական միջոցների ու յլ մռւտքերի, բյուջետային հատկացումների և երկարաժամկետ վարկերի հաշվին:

Բյուջետային հատկացումները կատարվում են հանրապետության Մինիստրների խորհրդի որոշմամբ, այն տրվում է բնակելի տների, մանկական հիմնարկների, ակումբների և կուլտուր-կինցաղային նշանակության և ներտնտեսային ճանապարհաշինարարության, կուլտուր-կինցաղային և կոմունալ նշանակության օբյեկտների վերակառուցման, ինչպես նաև ըստ օբյեկտների ու կառուցների (որոնք նախատեսվում է կառուցել պետրյուզի հաշվին) նախադասություններում զբաղված մարդկանց վարձատության համար Սովորողները և միջտնտեսային ձեռնարկությունները կազմում են ֆինանսական պլանը: Այն ձեռվորվում է արտադրական ծրագրի, արտադրանքի իրացման պլանի, արտադրության որակության ցուցանիշների և ինքնարժեքի, մատակարարաժման ոլորտի, ինչպես նաև վերտպաս կազմակերպությունների կողմից սահմանված ֆինանսավորման լիմիտների հիման վրա: Կոլտնակառությունները իրենց արտադրական-ֆինանսական պլանի կազմումը սվարուում են նկամուտների ու ժախսերի հաշվեկշռով:

Գյուղատնտեսական ձեռնարկությունները արտադրական-ֆինանսական պլանում հաշվարկում են կարևորական վարկերի պահուց:

Արտադրական-ֆինանսական պլանին կից կան օժանդակ ձեռք, որունցում հաշվարկում են արտադրանքի ինքնարժեքը, սերմացու ու կերերի (հիմնական, ստահանովադրական և փոխանցիկ) ֆոնդերը, հանքային պարատանյութերի պահանջը, որոշում՝ աշխատողների թվաքանակը և աշխատավորձը, ամսորդիչացիոն հատկացումների գումարը, սեփական շրջանառու միջոցների նորմատիվները և մյուս այն ցուցանիշները, որոնք անհրաժեշտ են պլանին համապատասխան բաժինների հավաման համար: Այդ ձեռքը կազմվում են որն ուղղությունում և շեն ներկայացվում վերադրա կազմակերպություններին:

Պետք է նկատել, որ արտադրական-ֆինանսական պլանում արտացոլվում են կոլտնակառությունների, սովորողների և միջտնտե-

սային ձեռնարկությունների տնտեսական ու սոցիալական զարգացման կարեռագույն ցուցանիշները: Բոլոր ձեռնարկությունների համար արտադրական-ֆինանսական պլանը ունի միանման արտադրական ծրագրի, իսկ ֆինանսական մասը բնութագրվում է գյուղատնական ձեռնարկությունների յուրաքանչյուր ձեռնարկությունների առանձնահատկությամբ:

Եռաբրուծական բրիգադների և օղակների տարեկան տնտեսաշպարկային առաջադրանքների բովանդակությունը և կազմման մեթոդիկան

Ընթացիկ պլանավորման կարեռ ձեռքից մեկը բրիգադների և ֆերմանների տարեկան տնտեսաշպարկային սուագարանքներին են, որոնք կազմվում են սովորողների ու կոլտնակառությունների արտադրական-ֆինանսական պլանների կազմմանը զուգահեռ Այդ առաջարկանիցները համարվում են տնտեսության տարեկան պլանների բարեկացիչ մասը: Ներտնտեսային սուորաբանումների համար տնտեսաշպարկային առաջադրանքների կազմումը դորժեականում մեծ նշանակություն ունի, դրանցում տնտեսության պլանի ցուցանիշները առաջարկանիքների ձեռվ հասցվում են սևմիջատպես կուտարողներին՝ երևով ամեն մի բրիգադի, ֆերմանի և օղակի տշիտատների կոնկրետ պայմաններից: Տնտեսաշպարկային առաջադրանքներում որոշվում է յուրաքանչյուր կոլեկտիվի արտադրական ծրագրը, մշակվում են միջոցառումներ՝ աշխատանքից ու նյութական միջոցների նվազագույն ծախսումների համար: Արտադրական սուորաբանումների տարեկան առաջադրանքները մորթիլիդացնում են ավյալ կոլեկտիվի շանքերն, առավել արդյունավետ օգտագործելու հողը, արտադրության մյուս միջոցները, խիստ խնայողաբար օգտագործելու նյութական միջոցները, ճիշտ կուղմանիերպելու աշխատանքն ու արտադրությունը:

Բրիգադների և օղակների արտադրական առաջադրանքները մշակելիս օդտագործում են վերեկում քննարկված պլանավորման, հատկապես նորմատիվային և հաշվեկշռային (բալոննային) մեռոգները:

Եռաբրուծական բրիգադի տնտեսաշպարկային առաջադրանքը կազմում են հսկապետության ագրոարդի կողմից հաստատված

ձեռվ՝ Բուսաբուժական բրիգադի առաջադրանքում ցույց են տըր-վում բրիգադի կազմը (բանվորներ, կոլտնտեսականներ և նրանց ընտանիքի անդամներ), դրան ամրացված հողատարածությունը, տեխնիկական և արտադրության մյուս միջոցները։ Ընթացիկ տար-վա արտադրական ծրագրի մեջ սահմանվում է առաջադրանք՝ գյու-ղատնտեսական կուտուրաների ցանքի, բերքատվության ու հա-մախառնիքի և կերերի հայթայթման գծով։ Հենց այստեղ էլ նախատեսվում է ագրոտեխնիկական միջոցառումների սիստեմ, որոնք բրիգադը պետք է իրականացնի իրեն հատկացված դաշտե-րում ու հողամասերում։ Աշխատանքի պլանում ըստ կուտուրանե-րի հաշվարկվում է թե ամրող տարածության, մեկ հեկտարի և մեկ ցհնտների արտադրանքի հաշվով որքան մարդ-օր և դրամ է պահանջվում ծախսել։ Առաջադրանքում հաշվարկվում է բանուժի պահանջը գյուղատնտեսական աշխատանքների ամենալարված շրջանի համար։ Պահանջը համեմատում են առկա մարդկանց քա-նակի հետ, պարզում բանվորական ուժով ապահովածությունը։ Մշակում են միջոցառումներ ավելացած բանվորական ուժի օգտա-գործման կամ պակասը լրացնելու համար։ Պլանավորում են նաև ընդհանուր աշխատանքների ծավալը և դրա կատարման համար պահանջվող ծախսումները։ Բացի ուղղակի ծախսումներից հաշ-վարկում են նաև ընդհանուր բրիգադային ծախսերը։

Առաջադրանքում ըստ արտադրատեսակների հաշվարկում են բուսաբուժական հիմնական ու դուգակայվող արտադրանքի միավոր, այսուհետ կոլված, բրիգադային ինքնարժեքը։ Մախսումների պլա-նավորումը ներունտեսույին հաշվարկի և ինայողության ուժիմի իրականացման անհրաժեշտ պայմանն է։ Կասլալով աշխատող ստորաբաժանումների (բրիգադ, օղակ) համար նույնպես կազմում են սննոհաշվարկային առաջադրանքներ, որոնցում պլանավորում են ըստ արտադրատեսակների արտադրանքի արտադրության ծա-վալը, համախառն արտադրանքը և պահանջվող աշխատանքային ու նյութական միջոցառումների սիստեմը, որոնք պետք է իրակա-նացվեն օղակին հատկացված հողամասերում։

Ճրի, պարարտանյութերի, բռւժանյութերի, գյուղատնտեսական տեխնիկայի, նյութական ու ֆինանսական միջոցների օգտագործ-ման նկատմամբ դրսեռվում է սրտացավ, իրոք՝ տիրոջ վերա-բերմունք։

Տնտհաշվարկային առաջադրանքները մշակում է համապա-տասխան գլխավոր (ավագ) մասնագետը բրիգադի, ֆերմայի ղե-կավարների, մասնագետների և արտադրության առաջավոր բան-վորների, կոլտնտեսականների հետ մեկտեղ։

Տնտհաշվարկային առաջադրանքները քննարկվում են բրիգադի կողեկտիվի ժողովում և հասաւատվում՝ սովորողի դիրեկտորի, կող-մունտեսության վարչության կողմից։

Արտադրական բրիգադների կազմում ստեղծվող օղակների համար սովորողի դիրեկտորին և կոլտնտեսության վարչությունը բրիգադների հետ միասին սահմանում են արտադրական առա-ջադրանք՝ մեկ տարվա համար, որտեղ որոշվում է օղակների կազ-մը, դրանց տրամադրության տակ եղած մեքենաների և գույքի քանակը, մշակվող կուտուրաների ցանքատարածությունները, բերքատվությունը և արտադրանքի ստացման առաջադրանքները։ Օղակներին արվող առաջադրանքներում որոշվում է այն ագրո-տեխնիկական միջոցառումների սիստեմը, որոնք պետք է իրակա-նացվեն օղակին հատկացված հողամասերում։

Կոմպլեքսային մեքենայացված օղակների արտադրական ա-ռաջադրանքների մեջ, բացի դրանից, ցույց են տրվում մեքենա-յացված աշխատանքների կատարման ծավալը և ժամկեաները, ագրիգատի կազմը, հերթափոխային նորմաները, աշխատանքի ծախսումները և այլ ցուցանիշներ։

Բուսաբուժական բրիգադների ու օղակների տարեկան առա-ջադրանքների կատարումից մեծասահ կախված է տնտեսության արտադրական-ֆինանսական պլանի հաջող կատարումը։

Բանվորական կամ օպերատիվ պլաններ

Օպերատիվ պլանավորման մեջ են մտնում աշխատանքային օրացուցային պլանը, օրացուցային առաջադրանքները և պլան-կարգագրերը:

Ըստ գյուղատնտեսական աշխատանքների ժամանակաշրջանի, օրացուցային պլանները կազմում են արտադրական ստորաբաժանումների պլանների ու առաջադրանքների և աեխնոլոգիական քարտերի հիման վրա:

Աշխատանքային պլանների գործողության ժամկետն ավելի կարգ է, այն գրեթե մոտենում է արտադրական պրոցեսների կատարման ժամկետին:

Աշխատանքային պլանները կազմվում են գաղնան աշխատանքների, գյուղատնտեսական կուպուրանների մշակության, ինամբի և խոաճնձի, վաղահաս, առավելապես հացահատիկային կուլտուրաների բերքահավաքի, աշնանային ու ձմեռային շրջանի աշխատանքների համար, Անասնապահության մեջ սովորաբար այդ պլանները կազմվում են ըստ ֆերմանների՝ ամառային ու ձմեռային ժամանակաշրջանների համար:

Օրացուցային պլաններում սահմանվում են տվյալ ժամանակաշրջանում կատարվող աշխատանքների ծավալը, ազդանշեխնիկական օպտիմալ ժամկետը, յուրաքանչյուր աշխատանքի համար սպահանչվող աշխատօրերի քանակը, պահանջվող ագրեգատի կազմը և սպասարկող անձնակազմը, արտադրական (հերթափոխային) նորման, բրիգանդների բանվորական ուժի և արտադրության միջոցների ամենօրյա պահանջը:

Աշխատանքային պլանների հիմնական խնդիրն է՝ հաշվարկների միջոցով պարզել բաժանմունքը, գյուղատնտեսական արտադրամասը, բրիգադը կամ ամբողջ տնտեսությունը՝ տվյալ ժամանակաշրջանի գյուղատնտեսական աշխատանքները ագրուեխնիկական լավագույն ժամկետներում, բարձր որակով կատարելու համար բանվորական ուժով և արտադրության միջոցների ամենօրյա պահանջը:

Ճեքնայացման մակարդակը, մասնակի մեքնայացումից աստիճանաբար անցնում են կոմպլեքսային մեքնայացման թրացուցային պլանների հիմնական խնդիրներից՝ ապահովել ժամանակակից տեխնիկայի բարձր, արագործարար օգտագործումը:

Սովորագները և կոլտնտեսությունները կիրառում են աշխատանքային պլանների տարրեր ձեռքու նրանց համար ընդհանուր է որոշակի հաշորդականության սահմանումը՝ գյուղատնտեսական աշխատանքների կատարման մեջ, բանվորական ուժի և տրակտորների, գյուղատնտեսական մեքնաների ու գործիքների ամենօրյա պահանջի հաշվարկումը՝ թրացուցային պլաններին պետք է վերակրել անասնապահական բրիգանդների տառնօրյա, ամսական առաջադրանքները, տեխնիկայի նորոգման պլանները և այլ առաջադրանքները, որոնց կատարման համար պահանջվում է շատ սահմանափակ ժամանակ:

Աշխատանքային պլանների բաղկացուցիչ մասն են կազմում պլան-կարգագրերը: Դա առաջադրանք է բրիգադին, օղակին կամ արակտորային ագրեգատին՝ կոնկրետ աշխատանքներ կատարելու համար: Առաջադրանքը տրվում է որոշակի ժամանակում (տասնօրյա, հնգօրյա, իսկ առավել լարված շրջանում՝ ամենօրյա)՝ որոշակի ժամանակամատ կատարելու համար: Պլան-կարգագրերը մշակվում են կատարողներին են հասցվում տնտեսության ղեկավարների ու մասնագետների կողմից: Այն տրվում է գրավոր կամ բանագոր ձեռքի՝ Պլան-կարգագրերը ժառանգում են որպես արտադրության օգերատիվ ղեկավարման միջոց:

Տնտեսության համար աշխատանքային պլանները կազմվում են արտադրության ճյուղերի գիշակոր մասնագետների, տնտեսագետների հետ միասին և հաստատվում սովորագի դիրեկտորի և կոլտընտեսության վարչության կողմից:

Պլանների մշակման ու հաստատման կարգը

Քոլոր տեսակի պլանները կազմելուց առաջ տնտեսություններում տարվում է նախապատրաստական մեծ աշխատանք:

Նախապատրաստական պլանները կազմելը, խորը վերլուծության են ենթարկվում ձեռնարկության նախորդ տարվա տնտեսական գործունեության արդյունքները, վերլուծության ժամանակ տնտեսության

փաստացի ցուցանիշները համեմատում են պլանային ցուցանիշների հետ, պարզում՝ պլանի կատարման մակարդակը։ Առանձնակի ուշագրություն է դարձվում համախառն արտադրանքի արտադրության պլանի և գյուղատնտեսական արտադրանքի վաճառքի գծով սկսական պլանային առաջադրանքի կատարման վրա։ Տնտեսության հիմնական ցուցանիշների վերլուծությունը թույլ է տալիս պարզելու արտադրության զարգացման ձեռք բերած հաջողությունները՝ գյուղանտեսական կուլտուրաների բերքատվության և անասունների մթերատվության մակարդակը, կիրառվող ագրոտեխնիկական ու զոռտեխնիկական միջոցառումների արդյունավետությունը, աշխատանքի նորմավորման, կազմակերպման ու վարձատրության վիճակը, բացահայտում աեղ գտած թերությունները, չօգտագործված ռեղերվները և հնարավորությունները։ Վերլուծության արդյունքների, սովորողի բանվորների ու կոլտնտեսականների առաջարկությունների, նույն պայմաններում գտնվող գիտահետազոտական կայանների, առաջավոր տնտեսությունների փորձի, գյուղատնտեսական օրգանների, գիտական հիմնարկների ու բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների կողմից արված երաշխագործությունների հիման վրա մշակվում են հիմնավորված միջոցառումներ, որոնց հետևողական կենսագործման շնորհիվ կապահովի պլանավորվող արտադրական ու տնտեսական ցուցանիշների կատարումը։

Պլանները կաղմելուց առաջ տնտեսությունում անց է կացվում գույքադրում, որի ընթացքում ստուգվում է շենքերի, տրակտորների, ավտոմեքենաների, գյուղատնտեսական մեքենաների, գործիքների ու մանր գույքի առկա քանակը և վիճակը։ Որոշվում է արտադրության հիմնական միջոցների մաշվածության աստիճանը և հետագա օգատադրման պիտանիությունը։

Ստուգվում է շրջանառու միջոցների առկա քանակն ու որակը, պահեստային տնտեսության վիճակը, ինչպես են սղահպանվում նյութական արժեքները։

Տնտեսության մասնագետների, արտադրական ստորաբաժնումների ղեկավարների, առաջավոր բանվորների ու կոլտնտեսականների մասնակցությամբ վերանայվում ու ճշտվում են արտադրական ու սպասարկման նորմաները, ելնելով աշխատատար պրոցեսների մեքենայացման մակարդակից, աշխատանքի կոնկրետ

պայմաններից ու նորմաների փաստացի կատարման աստիճանից։ Նորմաները պիտք է սահմանել այն հաշվով, որպեսզի դրանք լինեն ուկալ, բացառվի ձեռնտու և ոչ ձեռնտու աշխատանքների երեսն գալու հնարավորությունը, դրանք նպաստեն աշխատողների աշխատանքային ակտիվության, հետեւապես՝ աշխատանքի արտադրողականության բարձրացմանը։

Ըստ գյուղատնտեսական կովառուրաների և անասնատեսակների, կազմում կամ ճշտում են տեխնոլոգիական քարտերը, հաշվի առնելով տուազավոր տեխնոլոգիաների, հատկապես ինաենսիվ տեխնոլոգիայի և կոմպլեքսային մեքենայացման հնարավորությունները։ Ճշտում են սերմերի, պարարտանյութերի, կերերի և մյուս շըրջանառու միջոցների ծախսի նորմաները։

Ճիշտ պլանավորման անհրաժեշտ պայմանը բաղմակույժանիւրին հիմնավորված տեխնիկատնտեսական նորմաների ու նորմատիվների կիրառումն է։ ԱՄԿԿ 27-րդ համագումարը խնդիր գրեց լայնորեն ներդնել առաջադիմական նորմատիվների հիման վրա պլանավորման ու տնտեսական իթանման նոր մեթոդները։ Տնտեսավարման նոր մեխանիզմում կարեռագույն դեր է հատկացվում ներկարակու գործողության կայուն նորմատիվներին։ Դրանք են՝ պետական բյուջեում կատարվող վճարումները, արտադրական ֆոնդերի, հողի, ջրի, մյուս բնական, ինչպես նաև աշխատանքային ուսուրաների համար, վարկի համար վճարվող տոկոսները։ Տեխնիկատնտեսական նորմատիվները ըստ էության պլանավորման ելակետային նյութերն են։

Օգտագործվող նորմատիվները շատ են, այն պայմանականութեան կարելի է ստորաբաժնել հետեւյալ խմբերի։

1. Արտադրության միջոցների կազմակերպման ու օդաւագործման։

2. Շրջանառու միջոցների կազմակերպման ու օդաւագործման։

3. Աշխատանքի վարձատրության (աշխատավարձի ֆոնդի ձևավարման նորմատիվի)։

4. Ինժեներատեխնիկական աշխատանքների, ժաւառային կրտսեր սպասարկող անձնակազմի հաստիքների և այլ նորմատիվների։

Նորմատիվների միջոցով տնտեսագիտական մեթոդներով ա-

պահովվում է կոլեկտիվի և համաժողովրդական շահերի դուղուցումը:

Սովորված կիրառվող նորմատիվները հաստատվում են վերադաս օրգանների կողմից, հաշվի առնելով արտադրության գոտիական պայմանները:

Պահանջմանը կաղմելուց առաջ ամենայն մանրամասնությամբ ուսումնասիրվում է նույն պայմաններում գտնվող տնտեսությունների, բրիգադների ու ֆերմանների առաջավորների փորձը, սարդում, թե ինչ միջոցներով ու մեթոդներով են ձեռք բերվել բարձր արտադրական ու տնտեսական ցուցանիշները:

Զամարկիլում են կոնկրետ միջոցառումներ (ենելով առկա կաղրերի վիճակից) կաղրերի արտադրական ու տեխնիկական որուկավորման բարձրացման և բարձրորակ կաղրերով առաջուվածությունը լուծելու համար:

Աշխատանքի կազմակերպման ու վարձատրության տուաջադիմական ձևերի ներդրման, սոցիալիստական մրցության կաղմակերպման գործում ուղղ գուած թերությունների վերացման հետ կապված մշակվում են գործնական միջոցառումներ:

Տնտեսության դեկանարները վերադաս օրգանների կողմից ժամանակին պետք է սամանն հաստատման հնթակա (վերը հիշուակիած) ցուցանիշները նույսապատրաստական աշխատանքներն ավարտելուց հետո ձեռնամուխ են լինում ոլլանների կաղմանը:

Այդ աշխատանքին մասնակցում են սովորզի ու կոլտնտեսության գերավար ուշխուսողները, գլխավոր տնտեսադիմակ, գլխավոր հաշվառմանը, գլխանաժեռության ճյուղերի գլխավոր մասնադիմությունը, գլխավոր ինժեները, գլխավոր էներգետիկը (ինժեներ-էներգետիկը), շինարար ինժեները և արտադրության առաջավոր բանվորներն ու կոլտնտեսականները:

Կազմակերպական-տնտեսական կառուցվածքի պլանի կազման համար տնտեսություններում ստեղծվում է հատուկ հանձնաժողով, որը պիտի առաջնորդ է սովորզի դիրեկտորը կամ կոլտնտեսությունների նույնագահը՝ Պլանի առանձին (բուսաբուծության, անապահության և այլն) բաժինների կազմման համար ստեղծվում են հնթաշանձնաժողովներ, որոնք ղեկավարում են առաջատար մասնագետները: Այն սովորված է կոլտնտեսությունները, որոնք

լուննեն ներտնտեսային հոգաշինարարության նախագծեր, իսկ կաղմակերպական-տնտեսական կառուցվածքի պլանները կազմելու հերենց մասնագիտների ուժերով, պետք է օգտվեն Պետհողիննախագիծ ինստիտուտի և հոգաշինարարական ջոկատների ծառայություններից՝ սկայմանագրային հիմունքներով:

Սովորված կոլտնտեսությունների տարեկան արտադրական-ֆինանսական պլանի բաժինները կազմում են համապատասխան ճյուղի գլխավոր մասնադիմունները, մասնուկից դարձնելով արտադրական ստորաբաժանումներին: Գլխավոր տնտեսագետը և հաշվապահը կոռորդինացնում են բոլոր մասնագետների աշխատանքը, համաձայնեցնում են տարբեր ճյուղերի պլանային ցուցանիշները և տպահովում արտադրության բոլոր տարրերի միջև եղած փոխադարձ կապը: Նրանք հաջվարկում են արտադրանքի ինքնարժեքը, մշակում պլանի ֆինանսական մասը: Արտադրական ստորաբաժանումների տնտեսաշվարկային առաջարկանքները (այդ թվում՝ կապակով աշխատող ստորաբաժանումների) մշակում է գլխավոր(ավագ) մասնագետը բաժանմունքի, արտադրամասի, բրիգադի, ֆերմայի ղեկավարների ու մասնադիմունների հետ միասին:

Կաղմակած պլանները քննարկվում են սովորված դեկանար աշխատողների, մասնագետների և արտադրության առաջալորիների արտադրական խորհրդակցություններում, կոլտնտեսություններում՝ վարչության ընդհանված նիստում և հաստատվում համապատասխանաբար սովորողի գիրեկտորի և կոլտնտեսականների (լիազորների ժողով) ընդհանուր ժողովի կողմից: Հաստատված պլանը (մի բանի օրինակից) սահմանված կարգով ներկայացվում է ըստ հնթակայության՝ վերագաս կողմանական պարունակություններին (շրջանային ազգությունների առաջնային միավորումներին, պետական կոմիտե և այլն) և արդրաբանակի շրջանային բաժանմունք, ոչ ուշ ողանակությունուն տարվա վետրվարի 25-ը:

Պլանների կատարման վերահսկողությունը

Պլանավորումը չի ավարտվում պլանների կազմմամբ, Պլանավորման բաղկացուցիչ և կարևորագույն մասը պլանների կատարման ստուգումն է, որը հնարավորություն է տալիս բացահայտելու արտադրության չօգտագործված ռեզերվները և հնարավորությունները, նկատվող անհամամասնություններն ու համապատասխան ուղղիներ մշակում դրանց վերացման համար։ Դա միաժամանակ թույլ է տալիս կանխիլու ավելորդ աշխատանքային ժախույրը, աշխատանքային, ֆինանսական ու նյութական ուսուցուները օգտադրելու սացիոնալ և մշակելու միջոցառումներ դյուղատնահսկան մթերքների արտագրության ավելացման և արտադրանքի ինքնարժեքի իշեցման համար։ Պլանների կատարման նկատմամբ վերահսկողությունն իրականացվում է ինչպիսի սովորողի գիրեկցիայի և կոլտնտեսության վարչության, այնպիսի էլ վերադաս կազմակերպությունների ու ազգությունների շրջանային բաժանմունքի կողմից։ Վերահսկողությունն իրականացվում է տարբեր եղանակներով։ Դա հիմնականում կատարվում է տնտեսության հաշվապահական և օպերատիկ (ամսական ու եռամսյակային) հաշվետվությունների ներկայացման միջոցով։

Ազգությանկի բաժանմունքը վերահսկում է պլանի ֆինանսական մասի ցուցանիշների կատարումը։

Վերահսկողության նպատակով՝ անցկացվում են տնտեսության արտադրական-ֆինանսական գործունեության հերթական ու արտահերթ ստուգումներ։ Սովորողի կամ կույսնեսության կուսակցական կազմակերպությունը ունի վերահսկողության ֆունկցիա, նաև իրավունք ունի վերահսկողություն սահմանել տնտեսության աղմինիստրացիայի գործունեության նկատմամբ։ Կուսակցական ժողովներում ու բյուրոյի նիստերում պարբերաբար քննարկվում է պլանների կատարման ընթացքը, ընդունվում են որոշումներ դեկտիվ կադրերի ու մասնագետների պատասխանատվության բարձրացման, արտադրությունի հաշվենկատվարելու համար։

Պլանների կատարման նկատմամբ վերահսկողության շատ գործուն միջոց է տնտեսության և նրա արտադրական ստորաբաժանումների դեկավարների հաշվետվությունների քննարկումը սովորողներում՝ արտադրական խորհրդակցություններում, իսկ կոլտըն-

տեսություններում՝ կոլտնտեսականների ընդհանուր ժողովներում։ Պլանների կատարման նկատմամբ հսկողությունը գործնականում իրականացվում է արտադրական նորմաների, նորմատիվների և սահմանված լիմիտների օգնությամբ։ Գործը պետք է կազմակերպել այնպես, որ յուրաքանչյուր աշխատող բարեխղճորեն կատարի հերթափոխի և օրվա համար սահմանված նորման, աշխատանքը կատարի ժամանակին ու բարձր որակով։ Անասնապահության մեջ ամենօրյա հսկողությունը իրականացվում է արտադրված արտադրանքի, կերերի ու աշխատանքային ժախսումների հաշվառման միջոցով։ Սովորողներում ու կոլտնտեսություններում պլանների և սնտհաշվարկային առաջադրանքների կատարման ստուգումն իրականացվում է տնտեսության, բաժանմունքի, արտադրական տեղամասի, բրիգադի ու ֆերմայի դեկավարության ու ճյուղային մասնագետների կողմից։

Գլխավոր (ավագ) մասնագետները պատասխանատու են իրենց վեկաված ճյուղերի վիճակի համար և կազմակերպում են արտադրական-ֆինանսական պլանի համապատասխան բաժինների կատարումը։

Կոլտնտեսություններում պլանների կատարման ընթացքը, կոլտնտեսության վարչության և պաշտոնատար անձանց տնտեսական ու ֆինանսական գործունեությունը վերահսկվում է վերաստուգի և հանձնաժողովի կողմից։ Վերստուգի հանձնաժողովը տարեկան անցկացնում է կոլտնտեսության տնտեսական-ֆինանսական գործունեության առնվազն երկու վերաստուգում, պարբերաբար ստուգում է բրիգադների և մյուս արտադրական ստորաբաժանումների արտադրական-տնտեսական գործունեությունը։

Նույնիսկ ամենալավ պլանը կարող է մնալ թղթի վրա, եթե կա շամբապնդի անհրաժեշտ կազմակերպական աշխատանքներով, եթե չբարձրացվի ինչպես դեկավարի, այնպես էլ շարքային աշխատողների պատասխանատվությունը, եթե շահմանվի հստակ վերահսկողություն, եթե մարդկանց շովորեցնեն աշխատանքի կազմակերպման ու վարձատրության առաջավոր ձեերն ու մեթոդները։ Ստուգման և վերստուգման մասին Վ. Ի. Լևինը նշել է. «Ստուգել մարդկանց և ստուգել գործերի փաստական կատարու-

մը՝ այս է, դարձյալ այս է, միայն այս է այժմ ամբողջ աշխատանքի, ամբողջ քաղաքականության մեխը»¹

Ներտնտեսային պլանավորման ու պլանների կատարման ժամանակ անհրաժեշտ է խստիվ պահպանել պլանային ու կատարողական կարգապահությունը, տնտեսական կյանքում վճռականորեն հաղթահաբել տեղայնության տարրերը, հետեղականորեն բարձրացնել աշխատավորական կողեկտիվների նյութական շահագործության և նյութական պատասխանատվությունը ձեռնարկության գործունեության արդյունքային ցուցանիշների բարելավման համար։ Այս խնդրի հաջող լուծման գլխավոր ուղին ներկա է տապում կողեկտիվ կապալի ու տնտեսական հաշվարկի արմատավորումն է, ամրապնդումն ու կատարելագործումը։

Դ Ր Ա Կ Ա Ն ՈՒ Թ Յ Ա ՈՒ Ն

- Վ. Ի. Անիքն — Ելժ, հ. 31, էջ 647, Եր., «Հայաստան», 1980։
- Վ. Ի. Անիքն — Ելժ, հ. 33, էջ 265, 1980։
- Վ. Ի. Անիքն — Ելժ, հ. 42, էջ 418—429, 1982։
- Սովետական Միության Կամունիկատիկ կուսակցության ծրագիրը. նոր խմբագրությունը, Եր., 1986։
- Մ. Ա. Գորգանի — ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեի քաղաքական զեկուցումը Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության 27-րդ համագումարին, «Հայաստան» 1986։
- Ն. Ի. Ռիմկով — ՍՍՀՄ տնտեսական ու սոցիալական դարգացման 1986—1990 թթ. և յինչեւ 2000 թ. ընկած ժամանակաշրջանի հիմնական ուղղությունների մասին, Եր., 1986։
- ՍՄԿԿ Կենտրոնական Կոմիտեի 1987 թ. հունվարական պլենումի նյութերը, Եր., 1987։
- ՍՄԿԿ Կենտրոնական Կոմիտեի 1987 թ. հունվարական պլենումի նյութերը, «Սովետական Հայաստան», 26 հունիսի 1987։
- ՍՄԿԿ Կենտրոնական Կոմիտեի և ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի որոշումը «Ագրոարդյունաբերական համակերպի կառավարման հետագա կատարելագործման մասին», «Սովետական Հայաստան», 24 մայիսի 1985։
- ՍՄԿԿ Կենտրոնական Կոմիտեի և ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի որոշումը «Երկրի ագրոարդյունաբերական համակերպում անտեսավարման տնտեսական մեխանիզմի հետագա կատարելագործման մասին», «Սովետական Հայաստան», 29 մարտի, 1986։
- Организация производства в сельскохозяйственных предприятиях. Под ред. профессора М. И. Синюкова, М.: Колос, 1983.
- Практикум по организации производства в сельскохозяйственных предприятиях. Учебное пособие под ред. профессора П. А. Кальма — М.: Колос 1980.
- Яковлев Б. И. — Организация производства в овощеводческих, садоводческих и виноградарских предприятиях. М., Агропромиздат, 1985.
- Խավրյան Գ. Վ. և ուրիշներ — Արտադրության կազմակերպումը և պահապահությը կուտանքություններում և սովորություններում. Աւո. Ճանարկ. Եր., 1975։
- Совершенствование управления и экономического механизма хозяйствования в агропромышленном комплексе страны (нормативные документы) М., 1987.
- Методические рекомендации по разработке и применению нормативов производственных затрат для внутрихозяйственного планирования в сельскохозяйственных предприятиях и их подразделениях. М., Агропромиздат 1986.
- Министерство финансов СССР. Об основных положениях по планированию, учету и исчислению себестоимости продукции сельскохозяйственных предприятий М., 20 января 1986 г.

¹ Վ. Ի. Անիքն, Ելժ, հ. 33, էջ 265։

Բ Ո Վ Ա Ն Գ Ա Կ ՈՒ Թ Յ Ց Ո Ւ Խ

Գյուղատնտեսության պլանավորման էությունը և խնդիրները	3
Պլանավորման հիմնական սկզբունքները	9
Պլանավորման մեթոդները	14
Ներտնտեսային պլանավորման սիստեմը	20
Հեռանկարային պլանները և դրանց բովանդակությունը	22
Տարեկան արտադրական-ֆինանսական պլանի կազմման մեթոդներն	29
Բուսաբուծական բորբագների և օղակների տարեկան տնտեսաշվարկային առաջադրանքների բովանդակությունը և կազմման մեթոդիկան	47
Բանվորական կամ օպերատիվ պլաններ	50
Պլանների մշակման ու հաստատման կարգը	51
Պլանների կատարման վերահսկողությունը	56

Պատկեր՝ 396

ԲՓ 05887

Տպագըանակ՝ 1500

ՀՍՍՀ Հրատպետական ԱՀՄ Դիլիջանի քաղաքատի ապարան Դիլիջան, Վասիլեկի փող., 70

Типография Дилижанского горнздата ИПО «Периодика» Госкомиздата Арм. ССР, Дилижан, ул. Васильева, 70.